

Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie Provincie Overijssel

2020 - 2023

Colofon

Uitgave

Provincie Overijssel

EDO-registratiekenmerk

2020/5733545

Datum

Februari 2020

Auteurs

H.J. Klinker

R. Knippels

C. Nijssen

J.W. Rutenfrans

Inlichtingen bij

C. Nijssen, programmasecretaris circulaire economie

c.nijssen@overijssel.nl

Telefoon 06 10 78 51 41

Adresgegevens

Provincie Overijssel

Luttenbergstraat 2

Postbus 10078

8000 GB Zwolle

Telefoon 038 499 88 99

Fax 038 425 48 88

www.overijssel.nl

postbus@overijssel.nl

Inhoudsopgave

1.	Over het uitvoeringsprogramma	6
1.1.	Context	6
1.2.	Governance	7
1.3.	Uitvoeringsstrategie	8
1.4.	Monitoring	10
1.5.	Budget	11
2.	De Regionale Transitieagenda's	12
2.1.	Inleiding	12
2.2.	Biomassa & Voedsel	13
2.3.	Bouw	17
2.4.	Infrastructuur	20
2.5.	Kunststoffen	23
2.6.	Maakindustrie	27
2.7.	Textiel	31
3.	Programmabrede thema's	35
3.1.	Wet- en regelgeving	35
3.2.	Circulair inkopen	36
3.3.	Aansluiting onderwijs arbeidsmarkt	38
3.4.	Business Development	38
3.5.	Programmabrede acties	39

1. Over het uitvoeringsprogramma

1.1. Context

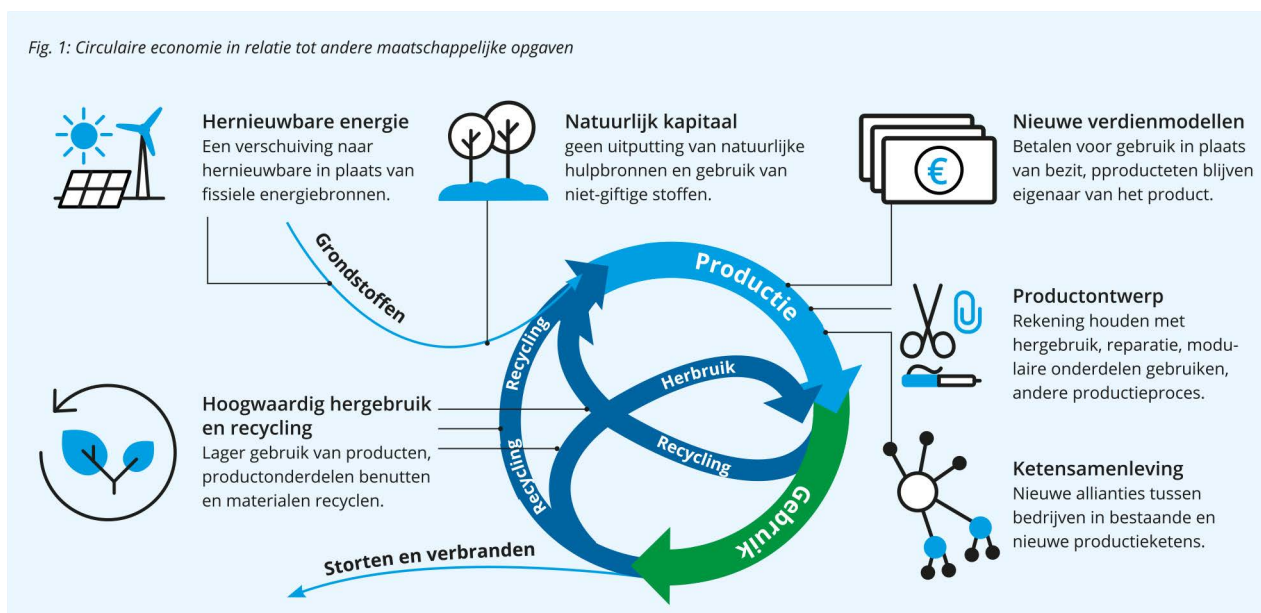
De provincie Overijssel wil groeien naar een circulaire economie. Dit is één van de speerpunten uit het coalitieakkoord (2019). Het is onderdeel van de centrale opgave: werken aan een krachtige, toekomstbestendige en duurzame economie en een gezond woon- en leefklimaat.

De transitie naar een circulaire economie is nodig omdat fossiele, kritieke en niet duurzaam geproduceerde grondstoffen langzaam opraken, en de winning van deze grondstoffen een negatieve impact heeft op het milieu en zorgt voor energieverbruik en de uitstoot van CO₂.

Door het transitievraagstuk niet alleen als duurzaamheidsopgave vanuit milieuperspectief te benaderen, maar ook economisch en sociaal, ontstaan kansen en aangrijpingspunten voor schaalvergroting en grootschalige toepassing van doorbraaktechnologieën en nieuwe businessmodellen voor bedrijven. Bij het tot stand brengen van de benodigde technische, sociale en economische innovaties spelen de onderwijs- en kennisinstellingen in Overijssel een belangrijke rol. Wij zijn onderdeel van deze transitie en willen deze beweging ondersteunen en versnellen. Wij hebben ons, met andere partners, gecommitteerd aan de nationale doelstelling om in 2050 een volledig circulaire economie te hebben.

Het jaar 2019 hebben we gebruikt om feiten en cijfers te verzamelen (grondstofstroomanalyse per sector); het verkennen van, en aansluiting krijgen bij, nationale- en regionale agenda's en gremia. Met spelers in de - voor de Overijsselse samenleving belangrijkste sectoren - zijn Regionale Transitieagenda's (RTA's) opgesteld en speerpunten benoemd. Er is een begin gemaakt met de uitvoering van de zes RTA's vanuit bestaande (provinciale) programma's en budgetten. Wij brengen met dit uitvoeringsprogramma focus aan in onze inzet voor de periode 2020-2023. De speerpunten voor 2020 zijn zo concreet mogelijk uitgewerkt. Voor de jaren 2021, 2022 en 2023 stellen we jaarlijks een update van de uitvoeringsagenda op. Met deze flexibele aanpak kunnen we inspelen op de (inter-) nationale- en regionale ontwikkelingen in de transitie naar een circulaire economie.

Fig. 1: Circulaire economie in relatie tot andere maatschappelijke opgaven

1.2. Governance

Uit gesprekken met partners komt sterk naar voren dat er een behoefte is om de transitie naar een circulaire economie meer samen vorm te geven. Daarom hebben wij 2018, samen met de economic boards van de drie economische regio's, VNO-NCW Midden en Bouwend Nederland, het initiatief genomen om Regionale Transitieagenda's (RTA's) mogelijk te maken, die gefinancierd worden uit diverse bronnen (regiodeals, Europese- en nationale middelen, eigen budgetten). Deze Overijsselse aanpak sluit aan bij de systematiek van het Rijksbrede programma Nederland circulair in 2050.

Wij zien de RTA's als uitnodigende en levende documenten om partijen samen te brengen en aan de uitvoering te werken. We verwachten dat steeds meer partijen zich aansluiten bij deze agenda's en dit gedachtengoed verrijken, bijvoorbeeld richting waterschappen, bewonerscollectieven (in stad en op het platteland) en maatschappelijke instellingen die initiatieven ontplooiën en een bijdrage leveren, zoals bijvoorbeeld kringloopbedrijven en regionale ambachtscentra. Wij actualiseren de RTA's graag met de sectoren op het moment dat de ontwikkelingen hierom vragen of wanneer er kansen liggen om nieuwe partijen en netwerken aan te haken. Dat past bij de flexibele aanpak die we in 2018 hebben gekozen. We nodigen de triple helix partijen uit de sectoren uit om ook in de uitvoering en actualisering van de agenda's en het vergroten van de betrokken netwerken een leidende rol te nemen. We willen dit graag faciliteren. We bespreken met de coördinatie-/klankbordgroepen hoe we dit per sector het beste kunnen organiseren, rekening houdend met het verschil in organisatiegraad van de sectoren als het gaat om de transitie naar een circulaire economie.

Met deze partijen, andere provincies en het rijk willen we netwerkend samenwerken en zo innovatie, inspiratie, co-creatie en uitvoeringkrachten bundelen. Wij doen dat vanuit onze verschillende rollen als initiator (launching customer) en opdrachtgever van producten (met name facilitair en infrastructuur) en diensten. Van de andere kant zijn wij financier, subsidieverstrekker, aanjager, ondersteuner, ambassadeur, verbinder, mede-initiatiefnemer en stimulator, beleidsbepaler, kader stellend en facilitator om de transitie van diverse economische sectoren te versnellen.

Wat bedoelen we met een circulaire economie?

Een circulaire economie is een economisch systeem van gesloten kringlopen, waarin grondstoffen, onderdelen en producten hun waarde zo min mogelijk verliezen, hernieuwbare energiebronnen worden gebruikt en systemdenken centraal staat. De focus ligt op gebieden en ketens in plaats van op afzonderlijke producenten en producten, en op de organisatie met alle betrokken spelers in de keten. Hierdoor kan een circulaire economie ook bijdragen leveren aan andere maatschappelijke opgaven, zoals die rondom klimaat en landbouw, de verbetering van de kwaliteit van lucht, bodem en water en het voorkomen van gezondheidsschade voor mens en natuur door de blootstelling aan giftige stoffen, zoals zware metalen, plastics en fijnstof. Zie ook figuur 1. Toenemende milieudruk leidt onder andere tot klimaatverandering, biodiversiteitsverlies, en uitputting en aantasting van natuurlijk kapitaal (IRP 2019).

We maken in 2020 gebruik van de bestaande overlegstructuren (Economic Boards, Regio's, VNO-NCW midden) en/of sectorspecifieke structuren (Woonkeuken, Green Deal Weg -en Waterbouw/Bouwend Nederland, CIRCLES, Agro-foodplatform, gemeenten en waterschappen) om de voortgang en nieuwe initiatieven te bespreken. Ambtelijk blijven we hierover in elk geval periodiek afstemmen tussen de drie Economic Boards en VNO-NCW Midden en we schalen waar nodig bestuurlijk op via de bestaande overleg structuren. Initiatieven uit de samenleving en bedrijfsleven bereiken ons via kanalen zoals Wij en Overijssel, studio Vers Bestuur, jaarlijkse CE-awards.

We organiseren jaarlijks een bestuurlijke gesprekstafel per RTA om het behalen van de doelen te monitoren en zo nodig bij te sturen. Op basis van deze gesprekken actualiseren we jaarlijks het Uitvoeringsprogramma in aanloop naar het volgende begrotingsjaar.

We zetten bestaande ondersteuningsstructuren in zoals Oost NL, Kennispoort Regio Zwolle, Novel-T en Cleantech Regio Development, HMO, open innovatiecentra zoals het Polymer Science Park, MKB-adviseurs, MarketingOost en Business in Twente. Startende en start-up/scale-up bedrijven maken we mede mogelijk en we bevorderen vernieuwend ondernemerschap in bestaande (familie)bedrijven. Cross-overs tussen economische sectoren jagen we aan en versterken we. Daarnaast stimuleren we bedrijven te gaan exporteren, dan wel (internationale) gasten aan te trekken en/of internationaal samen te werken, bijvoorbeeld in internationale R&D consortia/programma's en via de sectoren in HTSM en Agrofood. En ook door de internationale acquisitie van bedrijven via Oost NL aan te jagen.

De RTA's en daaraan gerelateerde activiteiten raken binnen ons college verschillende portefeuilles en vanuit meerdere beleidsterreinen dragen we aan de realisatie bij. De overall coördinatie is belegd in de portefeuille economie, ambtelijk ondersteund door het programma-team Circulaire Economie.

1.3. Uitvoeringsstrategie

Het uitvoeringsprogramma geeft richting aan het beleid en ambities op het gebied van circulaire economie voor de komende vier jaar, gebaseerd op:

- De nationale doelstellingen uit onder meer het Rijksbrede Programma Nederland Circulair 2050, de nationale transitieagenda's voor de vijf prioritaire sectoren, het grondstoffenakkoord, de IBP agenda, Green Deal GGW, afspraken voor CO₂-neutraal vastgoed in 2040, Maatschappelijk Verantwoord Inkopen.
- Het Statenbesluit van oktober 2018 'Overijssel circulair in 2050', het statenvoorstel Circulaire Economie 2020-2023 van maart 2019 en de Regionale Transitieagenda's.

We sluiten aan bij bestaande agenda's, lopende projecten en bestaande netwerken. De focus in dit uitvoeringsprogramma ligt daarbij op projecten waar en/of die:

- provincie nadrukkelijk kan ondersteunen (stimuleren), netwerken kan verbinden en bedrijfsleven, kennisinstellingen en andere samenwerkingspartners kan inspireren door goede voorbeelden op het podium te zetten;
- overstijgend zijn aan de Regionale Transitieagenda's;
- rekening houden met de knelpunten en belemmeringen die op meerdere RTA's spelen;
- samenwerking initiëren, bevorderen of versnellen binnen de keten;
- bijdragen aan de reductie van het gebruik van primaire niet hernieuwbare grondstoffen;
- bijdragen aan de reductie van CO₂.

Omdat we zoveel als mogelijk aansluiten bij bestaande samenwerkingsverbanden en –programma's wordt het ontwikkelen van nieuw 'aanbod' zoveel als mogelijk beperkt.

In de uitvoering werken we langs 2 lijnen: Regionale Transitieagenda's (RTA's) en Programmabrede thema's. Op beide uitvoeringslijnen is een verscheidenheid aan activiteiten geformuleerd, uitgaande van de stand van zaken op dit moment. Ondertussen werken we verder aan de doorontwikkeling van deze lijnen. Op die momenten waar dat het beste past zullen we deze actualiseren, laten aansluiten bij de actualiteiten van dat moment en de speerpunten opnemen die de komende periode aandacht verdienen. Dit ook in het kader van de flexibele aanpak.

Regionale Transitieagenda's

In hoofdstuk 2 staat een korte beschrijving van de RTA's, en concrete acties en financiering voor de uitvoeringsperiode 2020. Tevens geven we, op basis van de informatie die nu beschikbaar is, een doorkijk naar de uitvoeringsstrategie en financiering voor de jaren daarna.

Programmabrede Thema's

De transitie naar een circulaire economie raakt een aantal programmabrede thema's. Daar waar de Regionale Transitieagenda's een sectorale insteek hebben waar de keten in vertegenwoordigd wordt, raakt een programmabreed thema elke Regionale Transitieagenda belemmerend en/of stimulerend. Hierbij bouwt dit uitvoeringsprogramma voort op wat er al is georganiseerd op deze thema's. Het gaat om de thema's wet- en regelgeving, circulair inkopen en business development. Deze zijn in hoofdstuk 3 uitgewerkt.

1.4. Monitoring

De provincie Overijssel streeft naar 50% minder primair grondstofgebruik in 2030 en 100% circulair in 2050. Om deze doelen te bereiken is het belangrijk te weten hoe we op weg zijn om deze doelen te bereiken en hoe de middelen en projecten bijdragen aan het realiseren van deze doelen. Dit maakt ook tussentijdse bijsturing mogelijk door bijvoorbeeld specifieke activiteiten of projecten toe te voegen.

Het monitoren van de transitie naar een circulaire economie is echter geen eenvoudige opgave. Een belangrijke vraag is hoe de doelen te operationaliseren: het gaat immers niet alleen om 'kilo's' maar bijvoorbeeld ook om milieudruk en leveringszekerheid, om circulaire werkgelegenheid, en om bewustzijn en houding bij inwoners en ondernemers. Bovendien zijn veel data om de transitie naar een circulaire economie te monitoren nog niet beschikbaar of van matige kwaliteit.

Vanwege de complexiteit van de monitoring worden twee sporen gevolgd: we werken samen met andere provincies, het rijk en kennisinstellingen, en we doen intussen ervaring op door aan de slag te gaan met onderdelen van de monitoring. Op die manier komen we tot een gefaseerde uitwerking van de monitor die bovendien aansluit bij hetgeen Europees, landelijk en door andere provincies wordt ontwikkeld.

In november 2018 hebben we de grondstoffen–stroom–analyse voor Overijssel afgerond die is gebruikt voor het opstellen van de regionale transitie-agenda's. Begin 2020 hebben we een infographic gemaakt die een beeld geeft van de mate waarin Overijssel op dit moment circulair is. Medio 2020 vragen we inwoners en ondernemers in Overijssel via een enquête hoe zij staan tegenover een circulaire economie, en wat ze op dat punt nu al doen. Met andere provincies en het PBL zijn we in gesprek over hoe monitoring op regionaal niveau goed kan aansluiten bij de monitor die op landelijk niveau wordt ontwikkeld. We nemen daarin samen met een aantal andere provincies het voortouw. Deze activiteiten moeten in 2023 resulteren in een provinciale monitor die een goed beeld geeft van de transitie van de provincie Overijssel naar een circulaire economie.

Ook de steeds verder verkregen inzichten uit de RTA's vormen de komende jaren input voor het verder vormgeven en 'vullen' van monitoring en het waar nodig actualiseren van de grondstoffenstroomanalyse. Voor een beter inzicht in onze eigen CO₂ footprint nemen we een tweejaarlijkse meting van onze bedrijfsresultaten mee in deze monitoringsrapportage over de transitie naar een circulaire economie. Daarin nemen we ook de voortgang in de actieplannen uit het Maatschappelijk Verantwoord Inkopen mee. Rapportages lopen via de reguliere P&C cyclus. Aanvullende informeren wij Provinciale Staten jaarlijks over de uitvoering en actualisatie van het Uitvoeringsprogramma, desgewenst met een informatiesessie en/of een werkbezoek aan circulaire projecten in de provincie.

Wij zijn voornemens de SER Overijssel eind 2020 advies te vragen over de mate waarin brede veld van bedrijven en maatschappelijke organisaties in Overijssel de aansluiting vindt bij de transitie naar een circulaire economie. Wij verwachten dat SER Overijssel, als adviesorgaan bestaande uit de sociale partners, ons vanuit haar eigen achterban aanbevelingen kan doen over de ervaren bruikbaarheid van ons instrumentarium voor bijvoorbeeld het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen.

Jaarlijks organiseren we een actualisatie van het CE-programma (zie 1.2 Governance). Door het jaarlijks actualiseren van het uitvoeringsprogramma (flexibele aanpak) krijgen we steeds beter zicht op de concrete en meetbare stappen die nodig zijn om in 2030 ons doel te halen.

1.5. Budget

In onderstaande tabel is, zowel per RTA, als per jaar, de budgettering weergegeven. Er is inzichtelijk gemaakt wat de totale financieringsomvang is, waarbij het totaal wordt bepaald door bekostiging vanuit het CE-programma gecombineerd met bijdragen vanuit andere provinciale programma's (zoals bijvoorbeeld Ruimte, Wonen, Binnensteden en Retail; Agro & Food) én bijdragen van derden (met name cofinanciering van ministeries, provincies, gemeenten en bedrijven).

	Programmageld Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Biomassa & Voedsel	€ 175.000	€ 180.000 ¹	€ 891.250 ^I	€ 1.246.250
Bouw	€ 150.000	€ 1.000.000 ²	€ 1.000.000 ^I	€ 2.150.000
Infrastructuur	€ 415.000	€ PM WK	€ 125.000 ^I	€ 540.000
Kunststoffen	€ 595.000	€ 125.000 ^{3/4}	€ 565.000 ^I	€ 1.285.000
Maakindustrie	€ 150.000	€ 170.000	€ 25.000 ^I	€ 200.000
Textiel	€ 60.000	€ 566.667	€ 3.120.000 ^I	€ 3.746.667
Programmabreed	€ 380.000	-	-	€ 380.000
Tussentotalen	€ 1.925.000	€ 2.041.667	€ 5.726.250	€ 9.692.917
2021				
Biomassa & Voedsel	€ 210.000	€ 150.000 ¹	€ 892.500 ^I	€ 1.252.500
Bouw	€ 150.000	-	€ -	€ 150.000
Infrastructuur	€ 200.000	€ PM WK	€ 110.000 ^I	€ 310.000
Kunststoffen	€ 260.000	-	€ 165.000 ^I	€ 425.000
Maakindustrie	€ 260.000	€ 170.000 ⁵	€ -	€ 410.000
Textiel	€ 110.000	€ 566.667 ⁶	€ 3.120.000 ^{II}	€ 3.796.667
Programmabreed	€ 220.000	-	-	€ 220.000
Tussentotalen	€ 1.410.000	€ 886.667	€ 4.287.500	€ 6.584.167
2022				
Biomassa & Voedsel	€ 125.000	-	€ 445.000 ^I	€ 570.000
Bouw	€ 150.000	-	-	€ 150.000
Infrastructuur	€ 200.000	€ PM WK	€ 110.000 ^I	€ 310.000
Kunststoffen	€ 50.000	-	€ 50.000 ^I	€ 100.000
Maakindustrie	€ 235.000	€ 170.000 ⁵	-	€ 405.000
Textiel	€ 120.000	€ 566.667 ⁶	€ 3.160.000 ^{II}	€ 3.846.667
Programmabreed	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Tussentotalen	€ 930.000	€ 736.667	€ 3.765.000	€ 5.431.667
2023				
Biomassa & Voedsel	€ 125.000	-	€ 445.000 ^I	€ 570.000
Bouw	€ 150.000	-	-	€ 150.000
Infrastructuur	€ 50.000	€ PM WK	€ 110.000 ^I	€ 160.000
Kunststoffen	-	-	-	-
Maakindustrie	€ 160.000	€ 170.000 ⁵	-	€ 330.000
Textiel	€ 200.000	-	€ 110.000 ^I	€ 310.000
Programmabreed	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Tussentotalen	€ 735.000	€ 170.000	€ 665.000	€ 1.570.000
Eindtotalen	€ 5.000.000	€ 3.835.000	€ 14.443.750	€ 23.278.750

1 Agro & Food

2 Ruimte, Wonen, Binnensteden & Retail

3 #IN

4 2.1.1 (NM 2020 – 2023)

5 Investeringsvoorstel MKB

6 Regiodeal Twente

I Cofinanciering door o.a. aanvragende bedrijven, Rabobank, Oost NL, Innofood, ketenpartners

II Regiodeal bijdrage rijk, gemeenten, bedrijven

2. De Regionale Transitieagenda's

2.1. Inleiding

Om tot een circulaire economie te komen heeft provincie Overijssel samen met de economic boards van de drie economische regio's, VNO-NCW Midden en Bouwend Nederland een zestal Regionale Transitieagenda's opgesteld voor de sterke Overijsselse sectoren Biomassa & Voedsel, Bouw, Infrastructuur, Maakindustrie, Kunststoffen, en Textiel. Hierbij gaat het om de vertaling van het Rijksbrede programma en de nationale transitieagenda's naar de regio. De RTA's geven richting aan beleid en aan lopende programma's en projecten.

Elke RTA omschrijft concrete transitie ambities, doelstellingen en actielijnen. De RTA's bevatten daarnaast een experimenteeragenda met projecten, die de operationele agenda vormen. Deze zijn uitgewerkt in een operationele agenda voor projecten in 2020 en (waar mogelijk) verder. Veelal zetten we in 2020 voort waar we in 2019 (of eerder) mee zijn gestart.

We kiezen ervoor om de doelstellingen met onze partners te concretiseren. We verbinden netwerken en projecten die passen binnen deze ambities en in deze agenda. We identificeren knelpunten en nodige interventies en brengen kennis in. Dit leidt tot een strategische experimenteeragenda met concrete projecten. Hierin beginnen we niet bij nul. Wij sluiten aan bij bestaande agenda's, lopende projecten en bestaande netwerken.

Die activiteiten variëren van projecten, het deelnemen aan netwerken, tot het doen van onderzoek(en) of het opstellen van een experimenteeragenda. De individuele activiteiten zijn te categoriseren onder een aantal, RTA-specifieke, speerpunten/actielijnen. In sommige gevallen zijn we initiatiefnemer, in andere gevallen haken we als provincie aan als financier of facilitator.

Hieronder worden per RTA de actielijnen/speerpunten nader toegelicht voor de periode 2020-2023. Er is inzichtelijk gemaakt wat de totale financieringsomvang is voor de gehele actielijn, waarbij het totaal wordt bepaald door bekostiging vanuit het CE-programma gecombineerd met bijdragen vanuit andere provinciale programma's (zoals Ruimte, Wonen en Retail, Agro & Food en MKB) én bijdragen van derden (met name cofinanciering van ministeries, andere provincies, gemeenten en bedrijven).

De volledige versies van de RTA's kunt u vinden op www.overijssel.nl/circulaire-economie.

2.2. Biomassa & Voedsel

Biomassa en Voedsel vormen een belangrijke sector voor Overijssel. Zeventig procent van het grondgebruik en vijftien procent van de banen is gerelateerd aan de sector. Ongeveer de helft van de totale grondstoffen- en reststromen in de provincie is eruit afkomstig. In de transitie naar een circulaire economie neemt biomassa een belangrijke plek in. Omdat biomassa CO₂, stikstof en fosfaat vastlegt, aan de basis staat van de voedselketen en een hernieuwbare koolstofbron vormt voor (biobased) materialen, chemische bestanddelen en energiedragers.

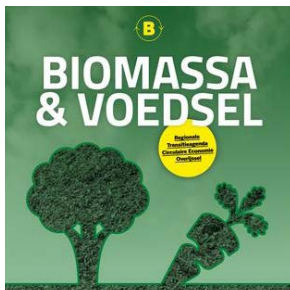
In Overijssel experimenteren al veel individuele bedrijven met nieuwe technologieën en methoden. Deze ontwikkelingen spelen zich veelal af onder de radar van het gevestigde 'sociaal-technische landschap'. In de RTA is een aantal inspirerende initiatieven opgenomen.

Over de RTA

De strategische doelen van de RTA Biomassa en Voedsel komen overeen met de vier strategische doelen van de Nationale Transitieagenda. Om die strategische doelen te realiseren, onderscheiden we in de RTA over Biomassa en Voedsel transitiepaden op vier thema's:

1. Productie en consumptie van alternatieve eiwitten.
2. Voedselverspilling.
3. Duurzaam beheer van bodem en nutriënten.
4. Duurzaam beheer van water als grondstof.

Elk van deze transitiepaden staat eigenlijk voor een aparte transitieagenda. In de RTA worden ze dan ook als zodanig benaderd, zonder uit het oog te verliezen dat de transitiepaden onderling sterk verweven zijn.

1. Productie en consumptie van alternatieve eiwitten

Urgentie: De consumptie van dierlijke eiwitten pleegt een aanslag op onze natuurlijke hulpbronnen en levert wereldwijd een flinke bijdrage aan de uitstoot van broeikasgassen. Ondertussen blijft de consumptie van dierlijke eiwitten stijgen. Om ons voedingspatroon zowel gezonder als duurzamer te maken, moeten we in verhouding meer eiwitten uit plantaardige bronnen eten. We kunnen in Overijssel koploper zijn in deze eiwittransitie. Oost-Nederland telt al meer dan zestig bedrijven, onderzoeksinstituten en andere organisaties die zich onderscheiden op het gebied van de eiwittransitie.

Doelstellingen: De RTA kan een regionale circulaire agri- en foodbusiness creëren die meervoudige waarde creëert en waar ecologische, economische en maatschappelijke businessmodellen bij elkaar komen. Doel van de RTA is om in de regio ondernemers, overheid, kennisinstellingen en onderzoeksinstituten bijeen te brengen, zodat de regio Zwolle, de Cleantech Regio en Twente dé gebieden worden voor de aanvoer van hoogwaardige grondstoffen, de productie van halfproducten en het op de markt brengen van regionale producten. Hierdoor wordt de regio minder afhankelijk van de import van eiwitrijke producten en is ze in staat om te concurreren met de internationale markt.

2. Voedselverspilling

Urgentie: Jaarlijks wordt wereldwijd een derde van het geproduceerde voedsel verspild. Daarnaast is voedselverspilling alleen al in Europa verantwoordelijk voor 6% van de uitstoot van CO₂. Het terugdringen van voedselverspilling vergroot niet alleen de voedselzekerheid voor een groeiende wereldpopulatie, maar draagt ook bij aan de klimaatdoelstellingen. In Nederland is de impact op klimaatverandering van voedsel dat uiteindelijk niet wordt geconsumeerd, 16% tot 22% van de totale impact veroorzaakt door voedsel. Als Nederland per jaar 50% minder voedsel verspilt en verliest, wordt de footprint met 3,1 miljoen ton CO₂-equivalent per jaar verlaagd. Daarnaast besparen we liefst 2.700 miljard liter water per jaar.

Doelstellingen: Bij het aanpakken van dit probleem heeft het voorkomen van voedselverspilling de voorkeur. Daarnaast is het zaak de hoeveelheid voedsel die verspild wordt te verminderen en wat toch als reststroom ontstaat zo hoogwaardig mogelijk te verwaarden. Vanuit het bedrijfsleven kunnen hierin stappen worden gezet in efficiëntere bedrijfsprocessen en herwaardering van reststromen.

3. Duurzaam beheer van bodem en nutriënten

Urgentie: Fosfaat is een onmisbare meststof voor de voedselproductie. Tegelijkertijd is er een overschot, dat een bedreiging vormt voor de kwaliteit van water, bodem en natuur. In Overijssel komt jaarlijks 20 miljoen kg fosfaat via de mest van landbouwhuisdieren beschikbaar. Slechts de helft daarvan kan binnen de regels gebruikt worden voor de bemesting van de landerijen. Al zit de provincie met een overschot, dat groter is dan in andere delen van Nederland, we moeten zuinig omgaan met fosfaat. De vraag naar fosfaat stijgt door de groei van de wereldbevolking. De fosfaatmijnen raken echter op termijn uitgeput. Daarnaast veroorzaakt het produceren van kunstmest veel CO₂-uitstoot.

Doelstellingen: De centrale opgave is om de fosfaat in de keten zo efficiënt mogelijk te gebruiken en reststromen van fosfaat op te werken tot producten die in de landbouw of in andere sectoren als grondstof ingezet kunnen worden. Door de huidige overschotmarkt is het echter zeer moeilijk dit economisch rendabel te maken.

4. Duurzaam beheer van water als grondstof

Urgentie: op dit moment voldoet 99% van de KRW-waterlichamen in Nederland niet aan de ecologische waterkwaliteitsnormen van de KRW en 58% haalt niet de vereiste chemische kwaliteit. Het (niet) voldoen aan de KRW-normen is sterk gerelateerd aan de productie van biomassa, voedsel (meststoffen en bestrijdingsmiddelen) en de verwerking van organische reststromen. De situatie in Overijssel wijkt niet veel af van het landelijke beeld. De provincie moet net als de rest van Nederland in 2027 aan de KRW-normen voldoen.

Uitvoering 2020 – 2023 langs de vier thema's

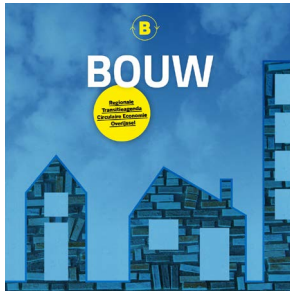
Voor 2020 en daarna staan de volgende activiteiten gepland:

- Actieve deelname aan de landelijke actielijnen van de Transitieagenda Biomassa & Voedsel. Gelderland en Overijssel zijn samen The Protein Cluster (TPC) gestart, een bedrijvencluster dat de krachten in Oost-Nederland rondom de eiwittransitie bundelt. We jagen deze ontwikkeling aan en ondersteunen daarom The Protein Cluster en het innovatiecentrum The Green East.
- Continuering van de ondersteuning aan Twence, Mineral Valley en ca 20 Twentse agrarische ondernemers van de pilot om gecomposteerd Twents GFTafval in de regio in te zetten als bodemverbeteraar. De komende 3 jaren wordt circa 10.000 ton GFT verwerkt in de bodem om daarmee ervaring opdoen en effecten op meten bodemkwaliteit, droogtegevoeligheid te meten.
- Innofood heeft, samen met Rabobank en Oost NL, een aanpak ontwikkeld om producenten, horeca en consumenten te stimuleren om minder voedsel te verspillen. Wij ondersteunen dit samenwerkingsprogramma.
- De provincie Overijssel financiert, ondersteunt en jaagt de ontwikkeling van een loket voor organische reststromen aan; een initiatief van Mineral Valley Twente.
- Ook nemen we in samenwerking met praktijkpartijen het initiatief om tot een bredere toepassing van Biomassa te komen door Circulair Terrein Beheer te ondersteunen. Het doel is o.a. om concrete uitvoeringsregels voor het toepassen van lokaal maaisel te formuleren.
- Om te komen tot minder uitstoot van broeikasgassen moet er tot 2030 per jaar gemiddeld 300 kiloton minder CO₂equivalent worden uitgestoten. De provincie Overijssel werft bedrijven en is (mede)financier door cofinanciering te leveren aan de eerste 100 bedrijven die een CO₂ nulmeting laten uitvoeren.
- Het gedetailleerd in beeld brengen van de fosfaatstromen in Overijssel en het ontwikkelen van een monitoringsysteem voor deze stromen.
- Veranderen mindset bij sector en brede publiek: fosfaat is een grondstof waar je zuinig op moet zijn.
- Bijeenbrengen van partijen in Overijssel met innovaties om samen te werken aan ketenoplossingen: nadruk vooral op de economische aspecten van de keten en een zo hoogwaardig mogelijk gebruik van fosfaat.
- (Door)ontwikkelen en testen van kansrijke ketens.
- We zetten in op een versnelling in waterbesparing en beschikbaarheid in landbouwbodems.
- In 2020 zal veel aandacht zijn voor het voorkomen van voedselverspilling, het beter benutten van biomassa'stromen als bodemverbeteraar en het verbeteren van waterbeheer.
- We ondersteunen het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Via kennissessies en ondersteuning bij fysieke maatregelen zijn nu circa 1000 Overijsselse agrarische ondernemers actief aan de slag.

Speerpunt	Programma's Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Minder uitstoot van broeikasgassen	€ 15.000	-	€ 16.250	€ 31.250
Productie en consumptie van alternatieve eiwitten	€ 10.000	€ 15.000	€ 45.000	€ 70.000
Tegengaan van voedselverspilling	€ 100.000	-	€ 300.000	€ 400.000
Duurzaam beheer van bodem en nutriënten	€ 50.000	€ 15.000	€ 80.000	€ 145.000
Duurzaam beheer van water als grondstof	-	€ 150.000	€ 450.000	€ 600.000
Totalen	€ 175.000	€ 180.000	€ 891.250	€ 1.246.250
2021				
Minder uitstoot van broeikasgassen	€ 20.000	-	€ 17.500	€ 37.500
Productie en consumptie van alternatieve eiwitten	€ 25.000	-	€ 45.000	€ 70.000
Tegengaan van voedselverspilling	€ 100.000	-	€ 300.000	€ 400.000
Duurzaam beheer van bodem en nutriënten	€ 65.000	-	€ 80.000	€ 145.000
Duurzaam beheer van water als grondstof	-	€ 150.000	€ 450.000	€ 600.000
Totalen	€ 210.000	€ 150.000	€ 892.500	€ 1.252.500
2022				
Minder uitstoot van broeikasgassen	€ 10.000	-	€ 10.000	20.000
Productie en consumptie van alternatieve eiwitten	€ 15.000	-	€ 35.000	50.000
Tegengaan van voedselverspilling	€ 100.000	-	€ 300.000	400.000
Duurzaam beheer van bodem en nutriënten	-	-	€ 100.000	100.000
Duurzaam beheer van water als grondstof	-	-	-	-
Totalen	€ 125.000	-	€ 454.000	€ 570.000
2023				
Minder uitstoot van broeikasgassen	€ 10.000	-	€ 10.000	20.000
Productie en consumptie van alternatieve eiwitten	€ 15.000	-	€ 35.000	50.000
Tegengaan van voedselverspilling	€ 100.000	-	€ 300.000	400.000
Duurzaam beheer van bodem en nutriënten	-	-	€ 100.000	100.000
Duurzaam beheer van water als grondstof	-	-	-	-
Totalen	€ 125.000	-	€ 454.000	€ 570.000

2.3. Bouw

De provincie heeft Saxion, Pioneering en Regieraad Bouw Oost Nederland gevraagd om de RTA Bouw op te stellen in samenwerking met het vastgoednetwerk Woonkeuken. Ze hebben dit gedaan in nauwe samenspraak met bedrijven die verantwoordelijk zijn voor het ontwikkelen, ontwerpen, leveren, realiseren, exploiteren, renoveren en amoveren van gebouwen en de gebouwde omgeving. Al deze partijen kunnen als 'mede-eigenaar' van de RTA worden beschouwd.

Urgentie

De gebouwde omgeving is een grootverbruiker van primaire grondstoffen en producent van grote stromen afval. De bouwsector is verantwoordelijk voor 50 procent van het grondstoffenverbruik, 40 procent van het energiegebruik, 30 procent van het watergebruik en 35 procent van de CO₂-uitstoot. Het grootste deel van het bouw- en sloopafval wordt hergebruikt, maar vooral in laagwaardige toepassingen. Dit betekent dat de kwaliteit van deze grondstoffen steeds verder afneemt en dat we ze op den duur als afval moeten afvoeren. In de landelijke Transitieagenda Circulaire Bouweconomie 2018 worden de lijnen uitgezet voor 2018-2021. In twee generaties moet de transitie zich voltrekken, met als einddoel een compleet circulaire bouwsector in 2050. Dichterbij ligt het tussendoel: de overheid wil alle opdrachten circulair gaan uitvragen in 2023.

Circulaire bouw in Overijssel

Voor RTA Bouw zijn openbare bijeenkomsten georganiseerd met overheden, ondernemers en onderwijs- en onderzoeksinstituten. Daarnaast zijn interviews gehouden met tien koplopers en opinion leaders uit Overijssel uit de bouw en aanverwante sectoren. Uit de interviews komt het volgende beeld naar voren:

- Koplopers proberen circulariteit direct in hun business model op te nemen.
- Circulariteit vertalen ze op materiaalniveau, componentniveau, gebouwniveau, productniveau en gebiedsniveau.
- De opdrachtgevers onder de koplopers treden op als launching customers, waarmee ze belangrijk zijn voor de eerste experimenten en opschaling daarvan.
- Voor circulariteit in de bouw zijn nieuwe organisaties en structuren nodig, zoals een lokale of regionale grondstoffen- en materialenbank.
- De meeste makelaars en financiële instellingen onderkennen onvoldoende de meerwaarde van circulariteit, wat een belangrijk obstakel is bij de omschakeling naar een circulaire economie.
- Doordat bij circulariteit vaak herbruikbare materialen worden toegepast, lopen partijen regelmatig tegen belemmeringen aan op het gebied van wet- en regelgeving.
- De inbreng van studenten is essentieel voor versnelling van circulaire bedrijfsprocessen.
- Koplopers pleiten voor proeftuinen in marktconforme omstandigheden en met experimenteerruimte.

Negen vraagstukken

In de RTA zijn negen vraagstukken opgenomen waarmee partijen in de provincie Overijssel aan de slag gaan om tot een circulaire bouweconomie te komen.

1. Bouwcultuur en gedrag: hoe komen we tot een andere bouwcultuur waarin opdrachtgevers en opdrachtnemers de schaarste van virgin grondstoffen erkennen en ernaar handelen, waardoor circulariteit op de voorgrond treedt?
2. Wet- en regelgeving: hoe zorgen we ervoor dat wet- en regelgeving circulariteit ondersteunt of zelfs verplicht, en tegelijkertijd geen afbreuk doet aan kwaliteitsstandaarden en klimaat-, CO₂- en energiedoelstellingen?
3. Bouw-, beheer- en exploitatieprocessen: hoe komen we tot partnerschap over de gebruiksfases van gebouwen heen, waarin gezamenlijk en maatschappelijk belang op de lange termijn worden verenigd met individueel financieel belang op de korte termijn?
4. Bouwcommercie en businessmodellen: hoe kan de waarde van een functionaliteit landen in een renderend businessmodel, met aandacht voor de milieu-impact en de circulariteit van de producten en materialen?
5. Financiering: hoe kunnen financieringsconstructies tot stand worden gebracht die in risicoafwegingen de meerwaarde van circulair bouwen en exploiteren waarderen?
6. Bouwkwiteit: hoe kan een voor de gebruiker gegarandeerd veilig, comfortabel en duurzaam bouwwerk tot stand komen waarbij tegelijkertijd de materiaalkringlopen gesloten zijn?
7. Bouwtechniek: hoe kunnen bouwdelen, -producten en -materialen bij een nieuwe bestemming hun functie opnieuw hoogwaardig vervullen, met een zo laag mogelijke milieubelasting?
8. Logistiek: hoe kan de logistiek in de bouw circulair worden gemaakt voor de gehele levenscyclus van een bouwwerk?
9. Bouwonderwijs: hoe kunnen in onderwijsprogramma's de toekomstige medewerkers in en aanpalend aan de bouwsector worden voorbereid op en bijdragen aan de circulaire bouweconomie?

Projecten

In de RTA zijn impactprojecten opgenomen waarin bovengenoemde vraagstukken terugkomen. Er zijn twee soorten impactprojecten: praktijkprojecten en kennisprojecten:

- De praktijkprojecten zijn proeftuinen waarin samenwerkende partijen een of meer circulaire vraagstukken adresseren. De proeftuinen kunnen betrekking hebben op transformatie en renovatie van bestaande woningbouw, nieuwbouw van woningen en utiliteitsbouw. In de RTA zijn in totaal 11 proeftuinen opgenomen.
- In de kennisprojecten werken we aan oplossingen voor de geconstateerde vraagstukken, gekoppeld aan een of meer praktijkprojecten. De kennisprojecten hebben als onderwerp: inventarisatie van landelijk lopende trajecten; knelpunten in wet- en regelgeving; de ontwikkeling van circulaire onderwijsprogramma's; ontwikkeling van kennis- en educatieprogramma's over circulair bouwen; bundeling van innovatieve woonconcepten; inventarisatie van financiële dimensies; de betekenis van circulariteit voor opdrachtgevers en opdrachtnemers; methodieken voor labeling van de kwaliteit van secundaire materialen en bouwdelen; onderzoek naar de nieuwe organisatievormen die noodzakelijk zijn voor de transitie naar circulair bouwen.

Speerpunten voor 2020 en verder

Op zowel gebouw- als gebiedsniveau ondersteunen we onderzoeksprojecten om inzicht in de kansrijkheid van circulaire bouwmaatregelen te verkennen. Daarnaast jagen we ontwikkeling van voorbeeldprojecten aan, die bijvoorbeeld ook uit onderzoeksprojecten kunnen voortkomen. Het delen van ervaringen en kennis over methoden die de bouwsector circulair kunnen maken staat centraal. Tenslotte delen we leerervaringen en leggen we verbindingen en cross-overs met andere RTA's. In het leernetwerk analyseren we de opbrengsten van de onderzoeks- en voorbeeldprojecten. In samenwerking met Bouwend Nederland en Pioneering en Saxion wisselen we de opbrengsten op basis van de gedefinieerde negen vraagstukken op basis van hun advies eind 2020. Op basis daarvan maken we een agenda 2.0 RTA Bouw met concrete projecten.

Voor 2020 en verder staan de volgende activiteiten gepland:

- Praktische insteek/aanpak van de negen eerder genoemde vraagstukken. Dit doen we met voorbeeld en onderzoeksprojecten op zowel gebouw als gebiedsniveau.
- We hebben in 2019 er 10 opgestart, die nu in uitvoering zijn. De opgedane ervaringen nemen we mee in de opstart van nieuwe projecten.
- We dagen de sector uit het aantal projecten in 2020 te verdubbelen, naar 20.
- De provincie draagt vanuit het programma Ruimte, Wonen, Binnensteden en Retail bij als subsidieverstrekker.
- Om ervoor te zorgen dat deelnemers van elkaar leren, en de sector ook leert van de negen opgaven, organiseren we een Community of Practice (CoP). Waarin in 2020 in bijeenkomsten deelnemers ervaringen uitwisselen onder begeleiding van Saxion, Pioneering en/in samenwerking met Bouwend Nederland. En de sector concrete speerpunten laten maken voor de update naar een RTA Bouw 2.0. met een agenda voor de periode 2021 tot 2023. We faciliteren dit proces en dagen de sector uit om daarin ambitie te gaan tonen. En verbreding van het netwerk om tot deze agenda te komen.
- Ervaringen en kennis beschikbaar stellen voor het leernetwerk, als onderdeel van de subsidie verstrekking.

Speerpunt	Programmaged Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Onderzoeksprojecten	€ 100.000	-	-	€ 100.000
Voorbeeldprojecten	-	€ 1.000.000	€ 1.000.000	€ 2.000.000
Procesbeheersing RTA	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 150.000	€ 1.000.000	€ 1.000.000	€ 2.150.000
2021				
Onderzoeksprojecten	PM	PM	PM	PM
Voorbeeldprojecten	PM	PM	PM	PM
Procesbeheersing RTA	PM	PM	PM	PM
Totalen	€ 150.000	€ 1.000.000	€ 1.000.000	€ 2.150.000
2022				
Onderzoeksprojecten	PM	PM	PM	PM
Voorbeeldprojecten	PM	PM	PM	PM
Procesbeheersing RTA	PM	PM	PM	PM
Totalen	€ 150.000	PM	PM	PM
2023				
Onderzoeksprojecten	PM	PM	PM	PM
Voorbeeldprojecten	PM	PM	PM	PM
Procesbeheersing RTA	PM	PM	PM	PM
Totalen	€ 150.000	PM	PM	PM

- Om zoveel mogelijk te bereiken met de onderzoeks en voorbeeldprojecten organiseren we de procesbeheersing van de RTA. Hierbij hoort begeleiding, het delen van leerervaringen, en het leggen van verbindingen met de overige RTA's. De provincie fungeert als verbinder en kennismakelaar.

2.4. Infrastructuur

De provincie heeft in het circulair maken van de infrastructuur twee verschillende rollen, namelijk die van eigenaar van assets (wegen, waterwegen, bruggen, viaducten) en die van 'neutrale overheid' die circulariteit in het algemeen nastreeft. Dat onderscheidt deze RTA van de andere. We geven daarom aan wat we als overheid zelf als asset owner willen betekenen en daarnaast hoe we met andere partijen provinciebreed naar een circulair systeem streven.

Urgentie

Om een indruk te krijgen van de impact van het grondstofgebruik heeft de provincie Overijssel een grondstofstromenanalyse voor de bouw en infrastructuur uitgevoerd. Gezien de grote hoeveelheid (primaire) grondstoffen die in de bouw en infrastructuur gebruikt wordt, ligt er een grote opgave om de sectoren meer circulair te krijgen. De noodzakelijke veranderingen vragen niet alleen om innovatieve technieken, maar ook om een andere manier van (samen)werken. Uiteindelijk moeten we komen tot een ketentransformatie, waarin onder meer rollen, verantwoordelijkheden, samenwerkingsvormen en geldstromen veranderen.

De provincie als opdrachtgever

De relatie van de provincie tot de partijen die in en aan de infrastructuur werken is die van opdrachtgever tot opdrachtnemer. In beheer, onderhoud en aanbestedingen kan de provincie sturend zijn in het circulair maken van haar eigen assets. De provinciale ambitie is dat in 2023 50 procent van de eigen asfalt-deklagen bij groot onderhoud circulair tot stand komt en 70 procent van de materialen wordt hergebruikt in gelijkwaardige wegtoepassingen. De middellange termijndoelstellingen zijn bepaald op circa 50 procent CO₂-reductie in 2030 ten opzichte van 1990. Om daar te komen hebben we onszelf de volgende doelstellingen opgelegd:

- Uitwerken van een monitoringsopzet met Kritieke Prestatie Indicatoren (KPI's) en rapportage, zodat we kunnen nagaan of we progressie boeken en waar we moeten bijsturen.
- Onderzoek naar de mogelijkheden om materiaalgebruik te reduceren, zodat er gerichte keuzes en een impactvolle strategie gemaakt kunnen worden.
- Circulair ontwerpen standaard bij planvoorbereiding.
- Materialenpaspoort standaard toepassen bij projecten.
- Een actuele CO₂-footprint opstellen van alle activiteiten van de eenheid Wegen en Kanalen van de provincie.
- Provincie bestuurlijk en ambtelijk bewust maken van de noodzaak van circulariteit, circulariteit vastleggen in werkprocessen en het werkapparaat bij de uitvoering daarvan ondersteunen.
- Meetbaar maken van circulariteit en uitvragen op circulaire prestaties.

De provincie als overheid

De afgelopen periode hebben we gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van het Infraplatform Oost (IPO) vanuit Bouwend Nederland, gemeenten, Rijkswaterstaat, BouwCirculair en de recyclingbranche. Gezamenlijk is verkend waar de opgaven liggen en hoe we elkaar kunnen ondersteunen bij het behalen van de landelijke doelstellingen op het gebied van de reductie van grondstoffengebruik in 2050. Bij de uitvoering van de doelen voor de middellange en lange termijn zullen ook andere partijen worden betrokken, zoals ketenpartners, kennis- en onderwijsinstellingen en onderzoeksinstituten.

Doelen

Binnen de RTA Infrastructuur is 2020 vooral een jaar van meten en onderzoeken, verkennen, en het opzetten van nieuwe werkwijzen. In de jaren 2021, 2022 en 2023 is het streven dat de resultaten verwerkt zijn en nieuwe werkwijzen standaard toegepast zullen worden. We hebben het speelveld inzichtelijk gemaakt waarop wij als provincie actief moeten zijn. Per vraagstuk gaan we bekijken of we dit landelijk, interprovinciaal, regionaal of in de eigen organisatie moeten oppakken. Verder gaan we inzetten op bewustwording en het verder in kaart brengen van de sector en de kansen. De komende tijd willen we de ketens voor asfalt en beton in Overijssel sluiten, samen met de netwerkorganisatie BouwCirculair. Als provincie hebben we binnen de RTA Infrastructuur de mogelijkheid zelf aan de knoppen te zitten. Vanuit onze rol als opdrachtgever of launching customer zijn er voor de RTA Infrastructuur diverse acties gepland. In 2020 brengen we in beeld welke mogelijkheden we hebben om onze eigen manier van werken meer circulair te maken.

Met onze stakeholders hebben we ontwikkellijnen richting en speerpunten benoemd:

- Meten en Monitoren: footprint van infra Oost-Nederland berekenen en meetinstrument ontwikkelen waarmee we de vorderingen richting circulariteit kunnen vaststellen.
- Provincie en markt: informatie over nieuwe diensten en producten actief presenteren, kennis delen, zichtbaar maken van ontwikkelingen.
- Provincie en markt: regionale icoonprojecten creëren.
- Provincie: digitale marktplaats ontwikkelen en regionale projectenkaart opstellen, projecten van verschillende overheden te verbinden en van elkaar te leren.
- Provincie: lobbyen om belemmeringen in landelijke wet- en regelgeving weg te nemen.
- Provincie: circulair ondernemerschap (andere verdienmodellen) stimuleren.

Uitvoering 2020 – 2023

Voor 2020 en daarna staan de volgende activiteiten gepland:

- Meten en Monitoren als speerpunt heeft betrekking op het opbouwen van data over milieubelasting van (infrastructurele) werkzaamheden (milieukostenindicator). Het doel is deze MKI standaard toe te passen vanaf 2020. Verder zal onderzoek gedaan worden naar de actuele CO₂-footprint en de grondstofstromen van en Wegen en Kanalen. De rol van provincie is in dezen opdrachtgever.
- Mogelijkheden hergebruik in kaart brengen: verdere ontwikkeling van een standaard materialenpaspoort, waarvoor de eerste aanzetten zijn gedaan. In een materialenpaspoort leggen we gegevens vast over onder andere soort materiaal, hoeveelheden, samenstelling en locatie van materialen. Met als doel dat materialen opnieuw kunnen worden ingezet. De ontwikkeling van het materialenpaspoort blijft doorgaan. In haar rol als opdrachtgever zal de provincie het materialenpaspoort inbedden in de inkoop.
- Het Platform Circulair Bouwen'23 werkt aan een leidraad om tot meer landelijke uniformering te komen. In een interprovinciaal samenspel tussen opdrachtgevers en opdrachtnemers ("de Materialen-expeditie") testen we momenteel uit wat er voor nodig is om tot een werkbaar concept van een materialenpaspoort in de GWW te komen. Met de leerervaringen en kennis die we daar ophalen voeden we CB'23 en werken we toe naar meer standaardisering. We brengen ervaringen in van 4 Overijsselse projecten (N737 Innovatieroute, Vechtdalverbinding, Weg-as-a-service, Recyclepaspoort).

- Actief samenwerking met ketenpartijen opzoeken door het opzetten van grondstofketens en de deelname aan ketenorganisaties (o.a. BouwCirculair, Duurzaam gebouwd, CirculairBouwen). Op deze manier draagt de provincie bij als ketenpartner en initiator.
- In samenwerking met Dura Vermeer werken we aan het icoonproject Circulaire weg N739. Onderdeel hiervan is het partnerprogramma Circulaire infrastructuur. In dit partnerprogramma participeren de provincies Noord-Brabant, Noord-Holland en de gemeenten Amsterdam, Amersfoort en Utrecht.
Dit project geldt als pilot voor een weg-as-a-service concept. Het doel hiervan is projectsamenwerking aan te jagen en leerervaringen uit te wisselen. De provincie Overijssel is zowel opdrachtgever als co-creator.
- We zorgen ook voor procesondersteuning voor regionale kennisuitwisseling, ten behoeve van regionale uitwisseling/ondersteuning gemeenten. Op deze manier willen we samen met gemeentes stappen zetten in het komen tot een eenduidige aanpak en marktbenadering voor verbetering van circulariteit.
De provincie Overijssel zal als opdrachtgever een moderator zoeken om dit proces te faciliteren.
- We voeren verkenningen uit voor Circulair en natuur inclusief bermbeheer. De ervaringen die gaan over knelpunten in regelgeving over bermbeheer nemen we mee bij de elders genoemde pilot.

Speerpunt	Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Meten & monitoren	€ 225.000	-	-	€ 225.000
Mogelijkheden hergebruik in kaart brengen	€ 100.000	-	-	€ 100.000
Regionale uitwisseling/ondersteuning gemeentes	€ 15.000	-	-	€ 15.000
Actief samenwerking met ketenpartijen opzoeken	€ 10.000	-	€ 110.000	€ 120.000
Icoonproject	€ 15.000	-	€ 15.000	€ 30.000
Keep the spirit alive	-	PM WK	-	-
Blijvend (nieuwe) kansen oppakken	-	PM WK	-	-
Leren door doen	-	PM WK	-	-
Knelpunten oplossen	-	PM WK	-	-
Blijven (actuele) kennis vergaren	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Opdrachtgeverschap	-	PM WK	-	-
Totalen	€ 415.000	PM WK	€ 125.000	€ 540.000
2021				
Meten & monitoren	€ 150.000	-	-	€ 150.000
Actief samenwerking met ketenpartijen opzoeken	-	-	€ 110.000	€ 110.000
Blijven (actuele) kennis vergaren	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 200.000	-	€ 110.000	€ 310.000
2022				
Meten & monitoren	€ 150.000	-	-	€ 150.000
Actief samenwerking met ketenpartijen opzoeken	-	-	€ 110.000	€ 110.000
Blijven (actuele) kennis vergaren	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 200.000	-	€ 110.000	€ 310.000
2023				
Meten & monitoren	€ 150.000	-	-	-
Actief samenwerking met ketenpartijen opzoeken	-	-	€ 110.000	€ 110.000
Blijven (actuele) kennis vergaren	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 50.000	-	€ 110.000	€ 160.000

2.5. Kunststoffen

Om de transitie naar een circulaire kunststofketen te versnellen heeft de provincie Overijssel samen met bedrijven uit de kunststofketen, onderwijs- en kennisinstellingen, overheden en maatschappelijke organisaties deze Regionale Transitieagenda (RTA) Kunststoffen opgesteld. De RTA Kunststoffen vertaalt de ambities van de Nationale Transitieagenda Kunststoffen naar de kunststofketen in Overijssel en bevat een regionaal gedeeld beeld van de transitieambities, de interventies die nodig zijn en een experimenteeragenda met projecten waarin denken, doen, experimenteren en leren centraal staan. De RTA sluit aan op het regionale bedrijfsleven en richt zich op die zaken waar wij als regio invloed op hebben: bewustwording en activatie, bevorderen van (boven-)regionale ketensamenwerking, kennis en innovatie, ondernemerschap, menselijk kapitaal en onze eigen regionale inkoopkracht.

Visie op de circulaire kunststofketen

Alle producten met kunststoffen zijn over dertig jaar circulair. Ze hebben een geringe voetafdruk en zijn gemaakt van gerecyclede of hernieuwbare kunststoffen van een gegarandeerde kwaliteit. Kunststoffen worden niet langer verbrand, onnodig materiaalgebruik behoort tot het verleden en er worden geen zorgwekkende stoffen verwerkt in kunststof. Met de circulaire kunststofeconomie levert de sector een bijdrage aan de energie- en klimaatdoelstellingen. Door het sluiten van de kunststofketen zorgen producenten, retailers én consumenten ervoor dat macro- en microplastics niet langer lekken naar het milieu. Deze visie vraagt om een gelijktijdige (systeem-)verandering van verschillende partijen in de kunststofketen. Deze systeemverandering vergt een lange adem en is maar beperkt te plannen. Flexibiliteit in houding en gedrag van alle betrokken partijen in de keten is een vereiste. Tevens moet op cultureel en sociaal vlak een aanpassing van denken en economisch handelen van producenten, retail en consumenten worden bewerkstelligd. Alleen door bewust stil te staan bij deze maatschappelijke opgave en het proces gezamenlijk vorm te geven kan de transitie naar een circulaire kunststofketen worden versneld.

Grondstoffenverbruik kunststofverwerkende industrie in Overijssel

Vanwege haar omvangrijke rubber- en kunststofverwerkende industrie en aanwezige kennisinstellingen speelt Overijssel een belangrijke rol in het sluiten van de (nationale) kunststofkringloop. Overijssel telt circa 140 vestigingen met 4.000 werknemers. Jaarlijks wordt circa 265 kton kunststof verwerkt in Overijssel, grofweg 13 procent van het landelijke totaal. Dit is exclusief de productie en toepassing van rubber (schatting: 97 kton). Op dit moment wordt in Overijssel bij de productie van de kunststofproducten naar schatting bij slechts 14 procent (voor een gedeelte) gerecycled materiaal ingezet. Het aandeel van biobased materialen en producten van chemische recycling is kleiner dan 1 procent. Deze percentages komen overeen met de landelijke cijfers. Er ligt dus nog een grote uitdaging voor de provincie Overijssel om het gebruik van virgin fossiele grondstoffen te vervangen door gerecyclede en biobased kunststoffen.

Doelen voor 2030

De hoofddoelstelling van de RTA Kunststoffen is om in 2030 in de Provincie Overijssel 35 procent minder virgin fossiele kunststoffen te gebruiken ten opzichte van 2016. Naar verwachting zal het behalen van deze doelstellingen resulteren in een vermindering van de CO₂-uitstoot in Overijssel oplopend tot minimaal 0,26 Mton CO₂ per jaar in 2030.

Om deze doelen beter uitvoerbaar te maken, zijn vier subdoelstellingen geformuleerd:

1. In 2030 wordt 90% van de afgedankte kunststoffen ingezameld aan het einde van de levensduur en zo veel mogelijk hergebruikt als grondstof door de Overijsselse kunststofindustrie.
2. In 2030 worden ingezamelde kunststoffen zo veel mogelijk in vraag gestuurde (mono-) stromen gesorteerd en voor 50% mechanisch gerecycled en voor 20% chemisch gerecycled.
3. In 2030 wordt 30% kunststof recyclaat, 15% biobased materialen en 10% chemisch gerecyclede kunststoffen toegepast in productie van nieuwe producten en verpakkingen.
4. In 2030 worden kunststof verpakkingen, consumables, en producten ontworpen voor een circulaire economie:
 - a. In 2030 moeten alle nieuwe producten en verpakkingen van kunststof volledig recyclebaar of bio-afbreekbaar zijn;
 - b. In 2030 worden verpakkingen en consumables met een korte levensduur ontworpen met een focus op materiaalreductie;
 - c. In 2030 worden producten ontworpen met een focus op levensduurverlenging, bijvoorbeeld door hergebruik, reparatie of refurbishment.

Uitvoering 2020 – 2023

Voor 2020 en daarna staan de volgende activiteiten gepland:

- In lijn met het landelijke actieplan 'Meer en betere sortering' gaan we in samenwerking met gemeenten, afvalinzamelaars en andere partijen in de kunststofketen onderzoeken (1) hoe de inzameling en verwerking van de PMDaafvalstroom gestroomlijnd kan worden tussen de verschillende gemeenten en (2) of aanvullende bewustwordingscampagnes nodig zijn om gescheiden inzameling van kunststof te stimuleren en vervuiling van de kunststofstroom te beperken. Daarnaast loopt in Zwolle een pilot om harde kunststoffen in te zamelen en daarmee ook de bewustwording van inwoners te vergroten. Indien succesvol willen we onderzoeken (3) of een dergelijke inzameling van harde kunststoffen naar de rest van Overijssel kan worden opgeschaald.
- Uitvoeren van het programma 'Vraaggestuurde standaarden voor recyclaat 20182023' dat door de branchevereniging NRK, Nedvang, PSP, WUR, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en de provincie Overijssel/OostNL is opgesteld. Dit programma is onderdeel van het nationale uitvoeringsprogramma Circulaire Economie en heeft als doel standaard 'grades' voor recyclaat te ontwikkelen die vergelijkbaar zijn met de huidige grades van virgin grondstoffen. In 2019 zijn de eerste werkpakketten uitgevoerd. Op dit moment worden verschillende financieringsbronnen onderzocht voor de uitvoering van de overige werkpakketten. In dit kader heeft OostNL een Horizon 2020 aanvraag 'Plastic Recycling in a Circular Europe' ingediend en zullen in 2020 met financiële ondersteuning van het ministerie van IenW (als pilot) 3 standaarden ontwikkeld worden.
- Uitvoeren van het door OostNL en PSP in opdracht van de provincies Overijssel en Gelderland ontwikkelde Interreg project 'DiPlast'. In dit project worden ICTinstrumenten die documentatie en kwaliteitsborging van gerecyclede materiaalstromen mogelijk maken ontwikkeld en geïmplementeerd. In 2019 zijn pilot bedrijven gezocht en vanaf 2020 worden vouchers om bedrijven te stimuleren ICT tools in te zetten om meer recyclaat te verwerken onder de aandacht gebracht van de Overijsselse industrie.

- Onder de naam 'P>Act' werken we samen met de provincie ZuidHolland, Innovation Quater, OostNL en MVO Nederland aan het ondersteunen van partijen bij het vinden van (keten)oplossingen voor het terugdringen van virgin fossiel kunststof in producten en verpakkingen. P>Act biedt ondernemers strategische ondersteuning voor business cases, een relevant netwerk van bedrijven, publieke stakeholders, kennisinstellingen en regionale fieldlabs, ondersteuning bij het vinden van financiering, een gezamenlijk leerproces tussen ketenprojecten en verspreiding van geleerde lessen via de P>Act pagina op de landelijke Futureproof Community. Vanuit de provinciale subsidieregeling 'Ketensamenwerking Circulaire Kunststoffen' zijn middelen beschikbaar om ketenprojecten te ondersteunen. De bedoeling is de P>Act samenwerking uit te breiden met andere provincies. Omdat ketens niet ophouden bij provinciegrenzen willen we met het rijk en de andere provincies de mogelijkheid van een landelijke ketenregeling onderzoeken.
- We gaan in 2020 in samenwerking met PSP en Natuur en Milieu Overijssel de kunststof-waardeketen in Overijssel in kaart brengen en 5 aansprekende praktijkvoorbeelden presenteren van circulaire producten die door de Overijsselse kunststofwaardeketen worden voortgebracht. Met de uitkomsten willen wij met onze partners een gerichtere kennisagenda en effectievere ondersteuningsprogramma's ontwikkelen, het bedrijfsleven inspireren om (verdere) stappen te zetten richting circulaire ketensamenwerking en de inwoners (als consument) informeren en daarmee aanmoedigen om bij te (blijven) dragen aan een circulaire economie.
- In lijn met het landelijke actieplan 'Doorbraak chemische recycling' gaan we in samenwerking met Oost NL en marktpartijen de mogelijkheden van chemische recycling van kunststoffen in Overijssel verkennen. Als kansrijk worden gezien polyester (kleding), polyamide (tapijt) en EPS (piepschuim).
- In lijn met landelijk actieplan 'Biobased Plastics' gaan we de mogelijkheden voor de productie van biobased kunststoffen en toepassingen van deze kunststoffen in Overijssel verkennen (crossover met RTA Biomassa en voedsel). Een voorbeeld is de productie van kunststoffen uit koffiedik of maiszetmeel.
- Rijkswaterstaat gaat een aantal pilots uitvoeren gericht op het opvangen en verwerken van plastics uit de rivieren. 1 van de pilots zal in de IJssel bij Kampen worden uitgevoerd (2020). Deze pilot willen wij financieel ondersteunen (bewustwording door koppeling met leernetwerk Schone IJsseloevers en verwerking van het afval door regionale partijen).
- Door middel van CIRCOtracks verkennen ondernemers samen met experts concrete stappen in de ontwikkeling van vernieuwde (circulaire) producten, diensten en businessmodellen. In 2019 zijn 4 kunststof CIRCO tracks georganiseerd. Ook in 2020 en 2021 willen wij CIRCO Tracks voor kunststofverwerkende bedrijven aanbieden.

Speerpunt	Programmaged Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Kunststofinzameling	€ 135.000	€ 75.000	€ 105.000	€ 315.000
Recycling en toepassen gerecyclede en biobased en biodegradable kunststoffen	€ 460.000	€ 50.000	€ 460.000	€ 970.000
Ontwerpen voor een circulaire economie	-	-	-	-
Totalen	€ 595.000	€ 125.000	€ 565.000	€ 1.285.000
2021				
Kunststofinzameling	€ 80.000	-	€ 80.000	€ 160.000
Recycling en toepassen gerecyclede en biobased en biodegradable kunststoffen	€ 180.000	-	€ 85.000	€ 265.000
Ontwerpen voor een circulaire economie	-	-	-	-
Totalen	€ 260.000	-	€ 165.000	€ 425.000
2022				
Kunststofinzameling	10.000	-	€ 10.000	€ 20.000
Recycling en toepassen gerecyclede en biobased en biodegradable kunststoffen	€ 40.000	-	€ 40.000	€ 80.000
Ontwerpen voor een circulaire economie	-	-	-	-
Totalen	€ 50.000	-	€ 50.000	€ 100.000
2023				
Kunststofinzameling	-	-	-	-
Recycling en toepassen gerecyclede en biobased en biodegradable kunststoffen	-	-	-	-
Ontwerpen voor een circulaire economie	-	-	-	-
Totalen	-	-	-	-

2.6. Maakindustrie

De RTA Maakindustrie is tot stand gekomen in samenspraak met relevante partijen in de maakindustrie zoals brancheverenigingen FME en Metaalunie en het BOOST netwerk. De RTA geeft inzicht in de kansen voor een circulaire maakindustrie in Overijssel. Verder wordt een overzicht geboden van de activiteiten waarmee Overijssel aan de slag gaat op het gebied van kennisdeling, bevorderen van (boven-)regionale ketensamenwerking, innovatie, nieuwe verdienmodellen en ondernemerschap.

Urgentie

In de maakindustrie worden technologisch geavanceerde producten en productiemiddelen gemaakt van waardevolle grondstoffen met unieke eigenschappen. De winning en het gebruik van deze grondstoffen veroorzaakt CO₂-uitstoot en andere milieuverontreiniging. Daarnaast is van veel grondstoffen nog maar een beperkte voorraad beschikbaar. Tegelijkertijd neemt ten gevolge van de groei van de wereldbevolking en de opkomst van nieuwe economieën de vraag naar grondstoffen toe. Hierdoor zijn er ook steeds grotere risico's ten aanzien van leveringszekerheid en prijsontwikkeling. Risico's die verder worden vergroot door geopolitieke ontwikkelingen.

Kansen voor de maakindustrie

De maakindustrie in Overijssel is een belangrijke en diverse sector. Activiteiten vinden plaats van machinebouw in Twente tot de tapijtindustrie in de Kop van Overijssel en de high tech maakindustrie. Er worden producten en productiemiddelen gemaakt die in andere sectoren worden toegepast. Veranderingen in de maakindustrie zullen daardoor een vliegwieleffect hebben in andere sectoren. De maakindustrie kan haar footprint en afhankelijkheid van externe factoren verkleinen door enerzijds waardevolle grondstoffen in een zo hoogwaardig mogelijke toepassing te gebruiken, en anderzijds voor laagwaardigere toepassingen alternatieve grondstoffen in te zetten. Daarnaast is het zaak om een product zo lang mogelijk in de eigen keten te houden, op zodanige wijze dat het product en de materialen en componenten waaruit het bestaat hun waarde behouden. Verder biedt de circulaire economie ruimte voor nieuwe, aantrekkelijke verdienmodellen.

Circulaire bedrijfsvoering: kansen en mogelijkheden

De provincie heeft een grondstofstromenanalyse uitgevoerd. Daarnaast is voor vijf, in Overijssel veel voorkomende, productcategorieën verkend wat de kansen zijn op een circulaire bedrijfsvoering en hoe die kansen benut kunnen worden. In de verkenning is per productcategorie inzichtelijk gemaakt:

- Wat de meest voorkomende materialen zijn, wat hun milieupact is en welke risico's er zijn voor leveringszekerheid en bedrijfsreputatie.
- Hoe meerwaarde kan worden gecreëerd door levensduurverlenging van deze materialen, met welke verdienmodellen en hoe het gebruik van het product hierin een rol speelt.
- Welke regionale kennisinstellingen leerplannen hebben die aansluiten op de circulaire verdienmodellen en circulaire producten.

Behalve veel specifieke kennis van de productcategorieën, heeft de verkenning ook algemene kennis opgeleverd:

- Intelligente high tech componenten hebben in vergelijking met industriële componenten een zeer geringe milieupact en zijn meer onderhevig aan innovaties. Door de high tech componenten in een modulaair ontwerp te vervangen (refurbishment), kunnen de producten verbeterde prestaties leveren, zonder dat de industriële componenten vervangen hoeven worden.

- Veel componenten van de high tech producten vervullen kritische functies en zijn daardoor van hoge waarde. De milieu-impact zit voornamelijk in het feit dat elektronisch afval (e-waste) vaak nog niet goed verwerkt kan worden. Ook de hoge waarde van deze componenten gaat daardoor verloren. Er kan onderzocht worden hoe deze componenten zo lang mogelijk hun waarde kunnen behouden en welke verdienmodellen daarbij passen.
- Voor sommige productcategorieën zijn verdienmodellen met meerdere functies denkbaar. Hierdoor wordt het product effectiever ingezet en creëert het meerwaarde.

Bij gebruik van bepaalde primaire grondstoffen is de milieu-impact op materiaal-niveau zeer hoog. Het is daarom raadzaam om materiaal dat is verwerkt in het product zo lang mogelijk in de keten te behouden, om te voorkomen dat het nogmaals geproduceerd wordt.

- Voor een aantal productcategorieën geldt dat ze grondstoffen bevatten die een hoog risico op leveringszekerheid hebben. Dit zijn grondstoffen die bijvoorbeeld belangrijk zijn voor toepassing in de transitie naar hernieuwbare energie. Bijvoorbeeld grondstoffen voor accu's, zonnepanelen of windmolens. De vraag zal stijgen, evenals de prijs. Bedrijven zullen hierop moeten anticiperen door bijvoorbeeld deze grondstoffen te behouden in de eigen keten.
- Door te verkennen wat de milieu-impact is van materialen, componenten en producten, wordt inzichtelijk wat de verborgen kosten zijn per onderdeel.

Doelstellingen

Om de kansen te verzilveren, onderscheidt de RTA Maakindustrie voor de komende jaren vier hoofddoelen:

- De maakindustrie breed bewust maken van wat circulaire economie is. Veel bedrijven zijn, zonder dat te beseffen, al bezig met circulaire economie of met facetten daarvan. Als deze bedrijven inzien dat circulaire economie concrete wegen biedt naar verbetering van de bedrijfsvoering en verhoging van het rendement, zullen ze sneller de weg vinden naar kennis, samenwerkingsverbanden en geldstromen.
- De kansen inzichtelijk maken die circulaire economie biedt. In de circulaire economie zullen systemen en verdienmodellen worden ontworpen die het bedrijven mogelijk maken waardevolle grondstoffen in Overijssel te houden en/of te vervangen door minder kwetsbare grondstofbronnen. Uit onderzoek dat de provincie heeft laten uitvoeren voor een aantal productcategorieën, blijkt dat er wel twee tot drie keer meer waarde gecreëerd kan worden in de circulaire maakindustrie dan in de reguliere maakindustrie.
- Bedrijven op weg helpen met circulair productontwerp en het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen. Met nieuwe verdienmodellen kunnen bedrijven meer waarde creëren met minder middelen en worden ze minder afhankelijk van de aanvoer van schaarse (virgin) grondstoffen en kritische materialen. In 2018 en 2019 heeft de provincie samen met partners CleanTech Regio Development, Novel-T en Kennispoort Regio Zwolle een aantal CIRCO tracks georganiseerd. De methodiek van CIRCO helpt bedrijven bij het benutten van kansen in de circulaire economie.
- Om deze doelen te bereiken, hebben we (pilot-)projecten gedefinieerd voor de korte en lange termijn. Een aantal van deze projecten is opgenomen in de Nationale Transitieagenda (NTA) Maakindustrie.

Uitvoering 2020 – 2023

Voor 2020 en daarna staan de volgende activiteiten gepland:

- We continueren onze betrokkenheid bij en facilitering van het BOOST-netwerk met onderzoek naar businessmodellen en industrieel ontwerp gericht op het oplossen van concrete (circulaire) vraagstukken (Saxion Fieldlab). Een samenwerkingsproject tussen fabrikanten, installateurs, woningbouwcorporaties en overheden gericht op het verder ontwikkelen van een Warmte As A Service (WAAS) businessmodel wordt verder uitgevoerd. Daarnaast voeren we een open experimenteeragenda uit waarbij we de focus voornamelijk leggen op concrete, uitvoerbare projectkansen.
- Bewustwording en circulair ontwerp heeft tot doel om ondernemers te stimuleren meer circulair te gaan werken. Middels CIRCO tracks willen we circa 100 ondernemers bereiken. In deze tracks verkennen ondernemers samen met experts concrete stappen in de ontwikkeling van vernieuwende (circulaire) producten, diensten en businessmodellen. In 2019 is de provincie begonnen met het aanbieden van de tracks in samenwerking met Kennispoort Regio Zwolle, Novel-T, Clean Tech Regio, FME en MetaalUnie en verschillende ondernemersverenigingen. In Nederland was de provincie Overijssel één van de eerste die de CIRCO methodiek hebben geïntegreerd in de economische middenstructuur. Hierdoor hebben in 2019 meer dan 40 bedrijven een circulaire propositie ontwikkeld. Minstens 5 daarvan hebben datzelfde jaar nog een circulair product gelanceerd. In 2020 richten we ons op het ondersteunen van de deelnemers met het uitwerken en implementeren van hun circulaire propositie. De provincie Overijssel draagt bij aan de activiteiten als facilitator, verbinder, samenwerkingspartner en financier.
- Daarnaast is er voor ondernemers het online platform futureproof Community waar ze ervaringen en best practices kunnen uitwisselen. Ook kan op dit platform vraag en aanbod aan elkaar gekoppeld worden rondom circulaire uitdagingen. Op deze wijze stimuleren we de ontwikkeling van vernieuwende circulaire producten, diensten en businessmodellen en helpen we ondernemers met elkaar te verbinden.
- Het faciliteren van circulaire verdienmodellen bestaat uit o.a. het organiseren van een kopgroep (in samenwerking met Oost NL) en het faciliteren van een netwerk (Boost Smart Industry), onderzoek naar businessmodellen en industrieel ontwerp gericht op het oplossen van concrete circulaire vraagstukken (Saxion Fieldlab) en een samenwerkingsproject tussen fabrikanten, installateurs, woningbouwcorporaties en overheden gericht op het verder ontwikkelen van een Warmte As A Service (WAAS) businessmodel. Elk jaar worden er nog 400.000 CV ketels vervangen, in het WAAS project wordt met de betrokken partijen gekeken naar mogelijkheden voor een circulaire oplossing voor de oude ketel en de nieuwe warmteoplossing.
- In 2019 zijn er met CIRCLES twee symbiose projecten opgezet, deze worden in 2020 geëvalueerd en bij succes opnieuw aangeboden. Bij symbiose wordt er gekeken naar bepaalde afval en grondstofstromen in een gebied en wordt er gekeken of er lokaal kringlopen gesloten kunnen worden. De provincie Overijssel draagt bij aan de activiteiten als facilitator, verbinder, samenwerkingspartner en financier.

- Opschaling bestaat uit een open experimenteeragenda waarbij we de focus voornamelijk leggen op concrete, uitvoerbare projectkansen. In 2020 onderzoeken we of we naar voorbeeld van de ketenregeling kunststoffen ook een regeling voor de maakindustrie kunnen starten. Samen met FME en MetaalUnie onderzoeken we wat het effect is van leveringszekerheid van bepaalde schaarse grondstoffen en hoe we de leveringszekerheid kunnen vergroten. Met het Rijk, de provincies Gelderland, Brabant en Zuid-Holland en FME, MetaalUnie en TNO zijn we een onderzoek gestart naar het effect van slimme innovaties op de maakindustrie en hun effect op de transitie naar een circulaire economie. De uitkomsten van dit onderzoek worden gedeeld met de industrie in de vorm van een programmatische aanpak. De Smart Industry Hubs, zoals BOOST, spelen hierbij een belangrijke rol door hun verbinding met de industrie.

Speerpunt	Programmageld Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Bewustwording en circulair ontwerp	€ 50.000	-	€ 25.000	€ 75.000
Business Development	€ 35.000	170.000	-	€ 205.000
Richtinggevend	€ 65.000	-	-	€ 65.000
Totalen	€ 150.000	170.000	€ 25.000	€ 345.000
2021				
Bewustwording en circulair ontwerp	€ 75.000	-	-	€ 75.000
Business Development	€ 10.000	€ 170.000	-	€ 180.000
Matching landelijk	€ 125.000	-	-	€ 125.000
Richtinggevend	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 260.000	€ 170.000	-	€ 430.000
2022				
Bewustwording en circulair ontwerp	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Business Development	€ 10.000	€ 170.000	-	€ 180.000
Matching landelijk	€ 125.000	-	-	€ 125.000
Richtinggevend	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 235.000	€ 170.000	-	€ 405.000
2022				
Bewustwording en circulair ontwerp	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Business Development	€ 10.000	€ 170.000	-	€ 180.000
Matching landelijk	€ 100.000	-	-	€ 100.000
Richtinggevend	-	-	-	-
Totalen	€ 160.000	€ 170.000	-	€ 330.000

2.7. Textiel

In Overijssel is een aparte RTA voor textiel gemaakt vanwege de textielhistorie van onze provincie en, daarmee samenhangend, de huidige goede samenwerking van partijen op het gebied van innovatie en opschaling van textielrecycling. De RTA Textiel is tot stand gekomen door een dialoog tussen stakeholders. Betrokken partijen zijn de Stichting TexPlus met haar deelnemers (samenwerkingsverband van stakeholders in circulair textiel), Modint (brancheorganisatie), Texperium (innovatiecentrum voor textielrecycling), Regio Twente, de Economic Boards in Overijssel en de provincie Overijssel. In de RTA zetten we in op het reduceren van het grondstoffenverbruik voor textiel en het maken van bewuste keuzes in het gebruik van textiel. De RTA schetst achtergronden en geeft concreet aan hoe we de transitie naar een circulaire textieleconomie denken te kunnen versnellen.

Urgentie

De hoeveelheid textiel die gebruikt wordt, groeit gestaag. In het huishoudelijk restafval in Overijssel zit 5 procent textiel. De reductie van CO₂-emissies door het verminderen van het verbruik van textiel en verminderen van verbranding van textiel is in 2020 circa 0,35 procent van de totale energie gerelateerde uitstoot. Voor 2050 bedraagt de besparing circa 3 procent. Volgens de Milieu Kosten Indicator (MKI) levert deze reductie in Overijssel in 2020 1,3 miljoen euro op, in 2025 2,6 miljoen euro en in 2050 11,3 miljoen euro. De potentiële besparing op het gebruik van water is gigantisch. Voor katoen is deze in 2050 praktisch gelijk aan het totale actuele waterverbruik van alle inwoners van Overijssel.

Circulair textiel in Overijssel

Modint heeft in 2016 een werkgroep Circulaire Economie opgezet. Deze heeft een nationale roadmap opgesteld voor verduurzaming van de Nederlandse textiel- en kledingindustrie, de Dutch Circular Textile Valley (DCTV). Binnen dit concept is een viertal hubs benoemd, waaronder de regio Twente voor recycling. De textielrecycling heeft hier zijn zwaartepunt omdat in Twente partijen samenwerken aan mechanische recycling en chemische recycling van katoen en vanwege de onderzoeks- en innovatiestructuur in de regio.

In Twente heeft een aantal partijen zich verenigd in de Stichting TexPlus:

- Twente Milieu: inzameling.
- Het Goed en De Beurs, gezamenlijk opererend onder de naam Regionaal Textielsorteercentrum
Twente: inzameling, sortering en verkoop van textiele producten.
- Frankenhuis: mechanische textielrecycling en nieuwe vezeltoepassingen.
- SaXcell: chemische recycling van katoen.
- Enschede Textielstad Innovatie: verwerking gerecyclede garens tot doek.
- Saxion: kennispartner.

TexPlus is voor Modint en DCTV het eerste aanspreekpunt voor de verdere ontwikkeling van de recyclingtechnologie. Een deel van de activiteiten en inzet voor deze RTA is opgenomen in de Regiodeal Twente. In de Regiodeal wordt gefocust op de ontwikkeling en opschaling van sorteertechnieken en textielrecyclingprocessen, nieuwe businessmodellen en ontwerpmethoden.

Doelstellingen en acties

In overleg met regionale stakeholders, DCTV en TexPlus richten we ons in de RTA op textiel dat door huishoudens en bedrijven wordt gebruikt met als voornaamste groepen: kleding, werkkleding, interieurtextiel, bed- en badtextiel. Dit met de volgende subdoelstellingen:

1. Bewustwording en activatie van consumentendoelgroepen.

Burgers, bedrijven en instellingen bewust maken van de milieu-impact van textiel en met een nadruk op jongeren. Concrete doelstelling is het bereiken van ten minste 10.000 Overijsselaars.

2. Meer en beter textielafval inzamelen en recycelen.

Van 7,2 kilo per jaar per persoon nu naar 11 kilo per persoon in 2025; geen textiel meer in (huishoudelijk) afval in 2030.

3. Creëren van vraag naar en aanbod van kwalitatief goed circulair textiel.

10 procent van de textiele producten gebruikt door overheden is circulair in 2022, oplopend naar 75 procent in 2030. De provincie Overijssel kan in samenwerking met gemeenten, instellingen en (grote) bedrijven als launching customer de vraag stimuleren. In proefprojecten kan de provincie ook de meerprijs van de aangeschafte artikelen eventueel gedeeltelijk voor haar rekening nemen.

4. Meer toepassen van biomaterialen.

Meer toepassing van regionaal te telen biomaterialen zoals vlas en hennep en deze toepassen in combinatie met gerecycled textiel; beschikbaar maken van deze materialen voor de textielindustrie van 10 ton vezels in 2023 naar 1.000 ton vezels in 2027. Regionaal geteelde vlas en hennep kunnen worden toegepast in circulair textiel. Hiervoor is meer onderzoek nodig naar de industriële verwerking tot spinbare vezels. In Europees verband zijn er plannen voor een kennisplatform voor de teelt en verwerking van hennep en vlas.

5. Cross-overs met andere RTA's.

Inzet van circulair en gerecycled textiel in andere sectoren dan de textiel- en kledingindustrie. Ten minste vijf nieuwe toepassingen ontwikkelen en implementeren voor 2024.

Doorsnijdende thema's en cross overs

Circulair textiel kan ook buiten de textielketen nuttig worden ingezet. Met de andere RTA's zijn dan ook meerdere crossovers mogelijk. Met de RTA Kunststoffen zou in een aantal sectoren en productgroepen circulair textiel kunnen worden toegepast, zoals in de tapijtindustrie en in de productie van composieten. De meest kansrijke cross-over met RTA Biomaterialen zit op het gebied van de teelt en toepassing van hennep en vlas. De cross-overs met RTA Circulair Bouwen zijn talrijk: van de toepassing van vezels in beton en cement tot wandafwerking met textiel. Met de RTA zullen we enkele van de meest kansrijke uitwerken. De cross-over met de RTA Infrastructuur zullen we vooral zoeken in de toepassing van geotextiel als versterking van de ondergrond van wegen en voor landscaping naast de wegen (geotextiel). In een aantal van deze toepassingen is ook een cross-over met de RTA Kunststoffen. De cross-over met de RTA Maakindustrie ligt vooral op het gebied van duurzaam produceren door het verminderen van het gebruik van chemicaliën, water en energie, de introductie van nieuwe zuinige productietechnieken en het verwerken van afval tot hoogwaardige grondstoffen.

Uitvoering 2020 – 2023 langs de vier subdoelstellingen

Voor 2020 en daarna staan de volgende activiteiten gepland:

- De ontwikkeling of actualisatie van het educatieaanbod op het gebied van circulair textiel voor met name het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs.
- Het opzetten van onderzoek naar aankoop, gebruik en afdankgedrag van textiel bij inwoners van Overijssel. De resultaten worden gebruikt voor monitoring en voor bewustwordings- en gedragsveranderingscampagnes voor inwoners.
- Het opzetten en organiseren van duurzame textievents of aansluiting zoeken bij bestaande events, waarbij verbinding is tussen onder andere onderwijs, onderzoek en bedrijfsleven.
- Stimuleren van hergebruik via ambachtscentra, kringloopwinkels en andere lokale initiatieven.
- Optimalisering van de inzameling door voorlichting, communicatie, monitoring en het bieden van experimenteermogelijkheden voor inzamelvormen en inzamellocaties.
- De ontwikkeling van sorteertechnieken en sorteerlocaties.
- Integratie van vervezeling en spinnerijvoorbereiding.
- Ontwikkeling van chemische recycling van cellulose.
- Productontwikkeling met nieuwe vraaggestuurde productiemethoden en verdienmodellen.
- Het in beeld brengen van de teelt van hennep en vlas voor textiel, voor wat betreft de productie, de toepassing, de afzet en het onderzoek.
- Het opstellen van een onderzoeks- en investeringsagenda.
- Bij de totstandkoming van deze RTA is de nadruk gelegd op de textielrecycling als belangrijk onderdeel van de nationale roadmap. Een groot deel van de projecten voor textielrecycling is gesitueerd in de Regiodeal Twente. We willen de transitie naar circulair echter gaan verbreden naar meer terreinen. Voor een brede agenda legt de provincie Overijssel in de komende periode contacten met bedrijven en organisaties. Samen met de stakeholders wil de provincie de transitie naar een circulaire textieleconomie versnellen.
- Een deel van de activiteiten gepland ter uitvoering van de RTA textiel zijn onderdeel van de Regiodeal Twente. Binnen de Regiodeal Twente zijn meerdere projecten gericht op textiel en dragen bij aan de doelstellingen uit de RTA textiel. Wij zijn als provincie medefinancier in de Regiodeal. Onder derden wordt verstaan andere overheden en deelnemende bedrijven. De bijdrage uit “overig provincie” en derden zoals hieronder te zien is, bestaat dan ook vooral uit de bijdrage aan de activiteiten uit de Regiodeal. De financiering van de Regiodeal Twente (overige provincie + bijdrage derden) is opgenomen door de totale begroting van de RD Twente evenredig te verdelen over de uitvoeringsjaren. Deze bedragen zijn niet uitgesplitst naar speerpunten omdat wij aansluiten bij de opbouw van de begroting vanuit de RD Twente.
- De activiteiten behorend tot de actielijn bewustwording, gedragsverandering en activatie van consumentendoelgroepen zijn gericht op het bewust maken van burgers, bedrijven en instellingen van de milieu-impact van textiel. Doelstelling: 10.000 burgers bereiken: bewust maken van impact van textiel. Kledingkastonderzoek specifiek maken voor Overijssel en uitvoeren in 2020 (nulmeting) en 1-meting in 2021. Data die hier opgehaald worden gebruiken in Europese databank. Verder gaan we onderzoek doen naar aankoop, gebruik en afdankgedrag van textiel (Overijsselse versie van “Dutch Clothing Mountain”).
- We ondersteunen o.a. de ontwikkeling van educatieaanbod op het VO en MBO. Door de doorontwikkeling van Kids4Twente door inbreng van concrete casussen. In 2019 hebben we hiermee 600 kinderen bereikt, voor 2020 ligt de ambitie om 1.000 kinderen te bereiken op Hangar11. En met partners organiseren we de voorleesactie op basisscholen in de week van de duurzaamheid rond 10 oktober 2020, met dit jaar als thema ‘Textiel’.

- Educatieaanbod in samenwerking met NMO actualiseren, gericht op circulair textiel.
- Aansluiten bij de Dutch Sustainable Fashion Week en het organiseren van duurzame textievents. Hieraan weer bijdragen in 2020, door o.a. subsidie om op te schalen met meer partijen en meer plaatsen in Overijssel. In 2019 waren dat drie steden, ambitie voor 2020 is 10 steden.

Speerpunt	Programmageld Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Bewustwording en activatie van consumentendoelgroepen	€ 60.000			
Meer en beter textielafval inzamelen en recycleren	-	€ 566.667	€ 3.120.000	Toelichting 7
Creëren van vraag naar en aanbod van kwalitatief goed circulair textiel	-			
Totalen	€ 60.000	€ 566.667	€ 3.120.000	€ 3.746.667
2021				
Bewustwording en activatie van consumentendoelgroepen	€ 30.000			
Meer en beter textielafval inzamelen en recycleren	€ 40.000			
Creëren van vraag naar en aanbod van kwalitatief goed circulair textiel	-	€ 566.667	€ 3.120.000	Toelichting 7
Meer toepassen van biomaterialen	€ 30.000			
Cross-overs met andere RTA's	10.000			
Totalen	€ 110.000	€ 566.667	€ 3.120.000	€ 3.796.667
2022				
Bewustwording en activatie van consumentendoelgroepen	€ 10.000			
Meer en beter textielafval inzamelen en recycleren	€ 100.000			
Creëren van vraag naar en aanbod van kwalitatief goed circulair textiel	-	€ 566.667	€ 3.160.000	Toelichting 7
Meer toepassen van biomaterialen	€ -			
Cross-overs met andere RTA's	€ 10.000			
Totalen	€ 120.000	€ 566.667	€ 3.160.000	€ 3.846.667
2023⁸				
Bewustwording en activatie van consumentendoelgroepen	€ 50.000	-	€ 10.000	60.000
Meer en beter textielafval inzamelen en recycleren	-	-	-	-
Creëren van vraag naar en aanbod van kwalitatief goed circulair textiel	€ 100.000	-	€ 100.000	€ 200.000
Meer toepassen van biomaterialen	€ 50.000	-	-	-
Cross-overs met andere RTA's	-	-	-	-
Totalen	€ 200.000	-	€ 110.000	€ 310.000

7. De financiering van de Regiodeal Twente (overige provincie + bijdrage derden) is opgenomen door de totale begroting van de RD Twente evenredig te verdelen over de uitvoeringsjaren. Deze bedragen zijn niet uitgesplitst naar speerpunten omdat wij aansluiten bij de opbouw van de begroting vanuit de RD Twente.

8. Het verschil ten opzichte van de eerdere jaren wordt verklaard doordat de Regiodeal Twente een looptijd heeft tót 2022.

3. Programmabrede thema's

Er is een aantal programmabrede thema's verkend, waarmee rekening moet worden gehouden bij de uitvoering van het programma. Deze thema's kunnen belemmerend werken in de uitvoering van een samenhangend en efficiënt pakket om de doelstellingen van dit programma te kunnen bereiken.

3.1. Wet- en regelgeving

Het Rijk heeft in de kabinetsreactie op de nationale transitieagenda's aangegeven belemmeringen van wet- en regelgeving in kaart te brengen, met als doel deze zoveel mogelijk weg te nemen als ook wet- en regelgeving te maken die een circulaire economie stimuleren. Als onderdeel van het 'nationale uitvoeringsprogramma Circulaire Economie 2019 – 2023' is een 'taskforce herijking afvalstoffen' in het leven geroepen die '... belemmeringen in de afvalwet- en regelgeving en de uitvoering ervan (vergunningverlening, toezicht, handhaving) te analyseren en voorstellen te doen voor oplossingen'. De taskforce werkt daarbij aanvullend op bestaande initiatieven zoals Ruimte in Regels. Een aantal oplossingen voor knelpunten op het gebied van wet- en regelgeving ligt buiten het bereik van de provincie.

Uit onze eigen verkenningen blijkt dat bedrijven aanlopen tegen knelpunten van regelgeving als het gaat om de transitie naar een circulaire economie. Wij zetten ons, met zowel andere provincies als ook overheden in Overijssel, in om knelpunten te identificeren en deze in beeld te brengen. Die geven we door aan de betreffende overheid of instantie. Hiermee spelen we in op de oproep van het Rijk om knelpunten te agenderen. Een eerste inventarisatie is uitgevoerd in maart 2019 en een aantal geïdentificeerde knelpunten zijn aan het Rijk aangereikt. We noemen er een aantal:

- De eisen voor food-grade verpakkingen zijn erg streng. Er moet gegarandeerd en aantoonbaar foodgrade materiaal voor gebruikt worden. Het is lastig om dat te garanderen met huidige inzamelings- en recyclingstructuren;
- Regelgeving gaat, afhankelijk van de herkomst van plastic afval, anders om met plastic afval. Voor bijvoorbeeld een PET flesje gelden andere regels indien deze door de consument thuis in de PDM container wordt gedaan dan wanneer datzelfde flesje bij een bedrijf in de plastic afvalbak verdwijnt. Voor een optimale recycling zouden beide stromen, van consumenten en van bedrijven, juist wel bij elkaar komen en op een gelijke manier verwerkt worden;
- Behalve het Bouwbesluit is er uiteenlopende wetgeving op het gebied van bijvoorbeeld afval en grondstoffen en ruimtegebruik die circulariteit kan belemmeren. Dit mag geen excuus vormen om geen stappen te hoeven zetten. We moeten scherp in beeld hebben welke wet- en regelgeving de transitie naar circulair in de weg staat. Zijn secundaire materialen volgens de wet afval of grondstof? En mogen aannemende partijen secundaire bouwdelen of –materialen toepassen volgens het Bouwbesluit en gangbare kwaliteitsnormen en –certificaten?
- Voor de afvalstatus van reststromen is een goede borging door o.a. LAP-3 en het LMA. Hoe wordt echter omgegaan met de borging van de verwerking aangezien wordt ervaren dat wet- en regelgeving verkeerd wordt geïnterpreteerd? Bijvoorbeeld met het maken van bladbokashi: dit gebeurt veelal op basis van de vrijstellingsregeling.

- Voor de acceptatie van gerecyclede vezels is het noodzakelijk dat er duidelijkheid komt over de aansprakelijkheid ten aanzien van gevaarlijke stoffen in deze vezels;
- Een aantal kunststofverwerkende bedrijven loopt net als andere converters tegen voorgeschreven regels aan om post-consumer afval te hergebruiken. De verpakking branche beheert een som geld van waaruit de gemeentes en afvalverwerkers een vergoeding krijgen voor het verzamelen en verwerken van kunststofafval. Door vooraf een stroom te scheiden, wordt de vergoeding niet uitgekeerd.
- Specifieke (grondstof-)eisen die aan producten worden gesteld verhinderen de inzet van recycalaat. Inzet van recycalaat is technisch veelal wel mogelijk, maar het zijn de eisen gesteld vanuit een ontwerp- of kwaliteitsperspectief (of bijvoorbeeld de vraag naar een bepaald keurmerk) die de inzet van recycalaat verhinderen.

De taskforce heeft op 10 oktober 2019 een onafhankelijk advies uitgebracht met oplossingsrichtingen aan de staatssecretaris van IenW. Als provincie volgen wij, mede in IPO verband, nauw gezet de uitkomsten van de taskforce en de gevolgen van aangereikte oplossingsrichtingen voor de uitvoering van dit programma.

Rond het benutten van bermmaaisel als bodemverbeteraar hebben wij betrokken partijen bij elkaar gebracht. Dit heeft geresulteerd in een Overijsselse werkwijze voor het toepassen van maaisel als bodemverbeteraar die naar verwachting dit voorjaar wordt geformaliseerd. Deze casusgerichte aanpak is een voorbeeld om tot praktische oplossingen te komen waar dit binnen de ruimte van wet- en regelgeving kan. Toekomstige gevallen faciliteren we graag op een vergelijkbare manier.

3.2. Circulair inkopen

We willen zelf het goede voorbeeld geven en daarom is circulair inkopen onderdeel van ons eigen inkoop- en aanbestedingsbeleid, als onderdeel van het convenant Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI). Dit actieplan geeft richting aan onze ambitie om in 2030 10% circulair in te kopen. Advisering en ondersteuning is verankerd in het inkoopbeleid (formats & formulieren) en via het SSC-ONS. Samenwerking, uitwisseling en leren van elkaar of inkoopvolume afstemmen met andere gemeenten loopt ook via het SSC-ONS. Daarbij zijn we aangesloten bij- en maken gebruik van de landelijke expertise platform Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO-PIANOo) en het Versnellingshuis.

Een goed voorbeeld is het gezamenlijke leertraject dat we in 2019 hebben opgezet rondom een andere manier van aanbesteding: Rapid Impact Contracting (RIC), aanbesteding en inkoop door een dialoog model. De RIC-aanpak hebben we in 2019 succesvol toegepast bij de aanbesteding van de warme- en koude dranken, waar mogelijk gebruiken we de RIC aanpak vaker.

Drie programma's die raken aan circulair inkopen zijn:

- Het programma launching customership (innovatie-gericht inkopen, provincie als eerste klant);
- De afspraak om in 2040 het provinciale vastgoed CO₂-neutraal te hebben, met als tussendoelstelling in 2022 een reductie van 30% van het CO₂-gebruik ten opzichte van 2009; monitoring gebeurt door het 2-jaarlijks vaststellen van onze ecologische footprint.
- Inzet van de CO₂-prestatieladder en de methodiek voor CO₂-schaduwbeprijzing bij aanbesteding en inkoop trajecten, nu nog voornamelijk bij infrastructurele projecten, en mobiliteits projecten maar ook goed inzetbaar bij bv de nieuwe aanbesteding van de catering.

Bij inkoop en aanbesteding zijn wij initiator, opdrachtgever en financier. Met het actieplan MVI 2018 en 2019 doen we ervaring op met het duurzaam, circulair en innovatie gericht aanbesteden van een aantal projecten in met name de infrastructuur, sloop van eigen vastgoed, bedrijfsvoering, mobiliteit, natuurbeheer en facilitair (onder andere catering, afvalverwerking, koffie, bedrijfskleding, renovatie tuin, post- en bloem bezorging, papier). Om een indicatie te geven: in 2018/2019 is voor ruim € 6,8 mio ingekocht op bovenstaande producten en diensten. Hierin is de bus concessie van € 800 mio niet meegerekend (15 jaar en drie provincies bij betrokken). Voor de komende jaren gebruiken we de inkoop- en aanbestedingskalender, om daar al werkende weg, in een steeds eerder stadium, potentiële trajecten uit te halen waarin circulariteit opgenomen wordt.

Het onderzoek van de Rekenkamer Oost Nederland naar de stand van zaken Circulair Inkoop in provincie Overijssel en Gelderland is naar verwachting in juni 2020 beschikbaar. Wij willen dit onderzoek als input gebruiken om in 2020 het ambitie niveau, aanpak en uitvoering van eigen circulair inkoop beleid te agenderen en inzichtelijk maken om verder uitvoering te geven aan om onze eigen manier van circulair werken te versterken en de doorwerking (financiële en organisatorisch) inzichtelijk te maken. Onze bedrijfsvoering moet daar verder voor ingericht worden. De indicatoren voor hoe circulair inkopen te monitoren zijn landelijk ook nog volop in beweging, en is complex (o.a. discussies over spend-analyse vs. verplichtingen).

Een ander spoor is om met andere publieke instellingen (zoals gemeenten en waterschappen) verder te verkennen welk inkoopvolume en inkoop expertise kan worden versterkt. Circulair inkopen brengt (mogelijk) extra (investerings-)kosten met zich mee. Het gaat hierbij om kosten die nodig zijn voor de ontwikkeling van nieuwe producten en het succesvol opzetten en opschalen van circulaire business modellen. Als - na succes - er voldoende massa is ontwikkeld dan is het waarschijnlijk dat ook de exploitatielasten op langere termijn lager zullen zijn.

Wij zullen onze kennis en ervaring op gebied van inkoop delen met partners en proberen hen te stimuleren hun inkoopkracht te benutten. Daarnaast sluiten we aan bij de oproep van het rijk aan overheden om samen honderd circulaire inkoopprojecten uit te voeren (www.pianoo.nl/klimaatenvolp).

Wij willen in 2020-2023 kennis en ervaring op gebied van inkoop bundelen met partners en circulair inkopen bevorderen. Daarnaast sluiten we aan bij de oproep van het rijk aan overheden om samen honderd circulaire inkoopprojecten uit te voeren en verkennen of we aan kunnen sluiten bij zogeheten "buyers-groups" voor specifieke producten. In een buyers-group bundelen overheden hun inkoopvolume om zo de markt voor circulaire producten te stimuleren.

3.3. Aansluiting onderwijs arbeidsmarkt

Provinciale Staten van Overijssel hebben in januari 2020 het Statenvoorstel 'Naar een inclusieve, wendbare en toekomstgerichte arbeidsmarkt 2020-2023' aangenomen. Met dit voorstel willen wij onze ambitie voor het arbeidsmarktbeleid voor de periode 2020-2023 realiseren; een inclusieve, wendbare en toekomst-gerichte arbeidsmarkt. Met voldoende deskundige (vak-)mensen om onze provinciale opgaven te realiseren. Een arbeidsmarkt die klaar is voor de toekomst. Iedereen die kan en wil werken doet mee.

Wij pakken een onderscheidende rol binnen het arbeidsmarktbeleid ten opzichte van partijen met wettelijke taken en bevoegdheden. Daarom zetten wij in op sturing, monitoring en kennisdeling en draagt ons arbeidsmarktbeleid ook nadrukkelijk bij aan het realiseren van de provinciale hoofdogaven. Wij werken nauw samen met arbeidsmarktregio's, economische regio's, onderwijs, ondernemers, werkgevers- en werknemersorganisaties en de ZZP netwerken.

In het kader van de transitieopgaven en samenwerkingen met andere programma's zijn er een aantal cross-overs opgesteld. Een voorbeeld van een cross over circulaire economie en arbeidsmarkt is het project Kids4Twente waarbij basisschool kinderen op praktische wijze over circulariteit leren. Een ander voorbeeld is de module circulair ontwerpen bij de opleiding Industriel Product Ontwerpen van Windesheim: een innovatief circulair ontwerp voorkomt verspilling, afval en vervuiling. En drie teams van MBO studenten van de Overijsselse ROC's doen met in totaal circa honderd studenten mee aan opdrachten met bedrijven aan de landelijke SMARTCirculair Awards. Het Circulair ambachtscentrum in Zwolle wil mensen en materialen op een optimale manier een (nieuwe) kans geven. Daarbij werken bedrijven, organisaties en onderwijsinstellingen samen op dit gebied.

De cross overs liggen in leren en werken met nieuwe technologieën en in het aanpakken van het tekort aan technici, in talenten binden en boeien, in het stimuleren van creativiteit en innovatie en in sociaal ondernemen.

3.4. Business Development

De economie van de toekomst is circulair. In welk tempo en met welke producten geld te verdienen valt laat zich lastig voorspellen, maar de trend dat circulair ondernemen goede verdienkansen biedt zet door. Dit vraagt van Overijsselse ondernemers dat ze voldoende wendbaar zijn om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen. We willen ondernemers ondersteunen die willen werken vanuit circulariteit, maar ook de ondernemers die het lastiger vinden om met deze vernieuwing om te gaan. Overijsselse ondernemers moeten niet alleen voldoende wendbaar zijn om in te spelen op deze ontwikkeling, maar ze moeten ook tegen een stootje kunnen als het economisch even tegenzit. We zien een tweedeling in het MKB: de koplopers, die nieuwe kennis en technologieën ontwikkelen en snel genoeg weten toe te passen, en het peloton, dat het hoge tempo van vernieuwing moeilijker bij kan houden en worstelt met de vraag hoe ze die vernieuwing vorm moeten geven. Het gaat hierbij vaak om bedrijven tussen de 2 en 50 werkzame personen.

Al sinds geruime tijd worden bedrijven via verschillende vormen van dienstverlening via verschillende publieke en private partijen ondersteund in onder andere het stimuleren van innovatie en verduurzaming. Adviseurs die langs het MKB gaan moeten ook op de hoogte zijn van dit aanbod en moeten daarin ook indien nodig naar elkaar doorverwijzen, en voor het thema 'circulaire economie' ook informeren en faciliteren. Het ontwikkelen van bewustzijn maar ook doorvragen en prikkelen zijn speerpunten voor de komende periode.

De innovatieloketten zullen via het bestaande instrumentarium worden aangespoord kennisuitwisseling op het gebied van circulaire economie te stimuleren. Het creëren van ambassadeurs is daarvan ook een belangrijk onderdeel om de stroming van ‘innovators’ naar ‘early adapters’ te versnellen. De loketfunctie wordt minder van belang, de marktplaatsfunctie des te meer. De verschillende loketten zullen in toenemende mate een makelaarsfunctie gaan vervullen in vraag en aanbod. Dat betekent dat de loketten ook ogen en oren open zullen moeten houden voor andere partijen, om indien relevant de juiste doorverwijzingen te kunnen doen en ketensamenwerking te bevorderen.

Voor de opgave om circulair ondernemen te stimuleren sluiten we aan bij het instrumentarium dat ons MKB-programma 2020-2023 (2019/1101899) biedt. Waar nodig zijn we hierop aanvullend, met name vanuit doelstelling 3. De landelijke overheid biedt daarnaast ook de nodige ondersteuning vanuit het Circulair Ondernemen loket en het Versnellingshuis, dat door VNO-NCW is opgericht en wordt aangestuurd ter ondersteuning van de MKB-sector.

3.5. Programmabrede acties

Sommige speerpunten hebben betrekking op alle RTA's en dragen bij aan doelstellingen die RTA-overstijgend zijn. Deze speerpunten zijn daarom op programmabreed niveau gedefinieerd. We zorgen onder andere voor een bijgehouden future proof community pagina met relevante content, doen een call circulair onderwijs om circulariteit op RTA-overstijgend niveau in het onderwijs te bevorderen en stimuleren de jaarlijkse CE-awards in drie economische regio's. Daarnaast is een bedrag opgenomen voor algemene programmakosten (bijvoorbeeld communicatie, congressen en eventueel inhuren externen).

Speerpunt	Programmageld Circulaire Economie	Overige programma's provincie	Derden	Totalen
2020				
Licentie en beheer futureproof community pagina	€ 30.000	-	-	€ 30.000
Monitoring	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Uitvoeringsbudget algemeen	€ 100.000	-	-	€ 100.000
Hangaar 21, Kids4Twente	€ 20.000	-	-	€ 20.000
Circular Awards	€ 45.000	-	-	€ 45.000
Call circulair onderwijs	€ 25.000	-	-	€ 25.000
Inhuur externen	€ 110.000	-	-	€ 110.000
Totalen	€ 380.000	-	-	€ 380.000
2021				
Licentie en beheer futureproof community pagina	€ 30.000	-	-	€ 30.000
Monitoring	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Circular Awards	€ 45.000	-	-	€ 45.000
Call circulair onderwijs	€ 25.000	-	-	€ 25.000
Inhuur externen	€ 70.000	-	-	€ 70.000
Totalen	€ 220.000	-	-	€ 220.000
2022				
Monitoring	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 50.000	-	-	€ 50.000
2023				
Monitoring	€ 50.000	-	-	€ 50.000
Totalen	€ 50.000	-	-	€ 50.000

